

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра адміністративного, фінансового та інформаційного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

Правове регулювання банківської діяльності

Студентки 2 курсу, 4 мз групи,
спеціальності 081 «Право»
спеціалізації «Фінансове право»

Церіної Інни Анатоліївни

Науковий керівник
доктор юридичних наук,
професор

Гуржій Тарас Олександрович

Гарант освітньої програми
кандидат юридичних наук,
професор

Ніколаєва Людмила Вікторівна

Київ 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
1.1. Банківська діяльність як об'єкт науково-правових досліджень	6
1.2. Поняття та види (форми) банківської діяльності	19
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВІ ЗАСАДИ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
2.1. Генезис законодавства про банківську діяльність	25
2.2. Правовий статус банків	32
2.3. Правове регулювання банківської діяльності	44
2.4. Правове регулювання надання банківських послуг	49
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	62

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сьогодні від ефективності правового регулювання банківської діяльності, якій належить одне із провідних місць у загальному механізмі організації господарського життя суспільства, значним чином залежить успіх соціально-економічних перетворень в Україні.

В Україні існує дворівнева банківська система, яка складається з Національного банку України та інших банків, як універсальних так і спеціалізованих, що створені і діють на території України відповідно до положень Закону України «Про банки і банківську діяльність».

Національний банк України є центральним банком України, особливим центральним органом державного управління, основною функцією якого є забезпечення стабільності грошової одиниці, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого визначаються у встановленому законодавством порядку.

Основними інструментами, за допомогою яких Національний банк здійснює вплив на ситуацію на грошово-кредитному ринку виступає: політика обов'язкового резервування, процентна політика, операції на відкритому та валютному ринках, які регулюються відповідними законодавчими актами.

На даний час, в Україні 75 діючих банків та 57 банків, які перебувають у стані ліквідації.

При розгляді даної теми нами були використані наукові праці та матеріали періодичних видань таких авторів як: А.А. Коваленко, І.Я. Хитра, О.В. Целуйко, В.А. Лебедєв, О.П. Гетманець, К.А. Гурковська, О.Б. Мороз, Ю.С. Назар, Л.М. Сукмановська, О.А. Костюченко, Т.А. Латковська, Є.П. Жарковська, А.М. Жуков, П.Д. Біленчук, С.В. Карманов, Е.А. Гуревич, Е.А. Ровинський, Л.К. Воронова, А.Г. Братко, М.В. Старинський, Н.Ю. Круглова, О.П. Орлюк, М.В. Павленко, Н.І. Химичева, М.І. Савлука, О.В. Васюренко, О.Д. Вовчак, О. Хаб'юк, Я.І. Вдовичин для повного і детального розкриття питань правового регулювання банківської діяльності.

Мета і завдання дослідження. Метою випускної кваліфікаційної роботи є поглиблення наукових знань правового регулювання банківської діяльності, а також вироблення пропозицій, спрямованих на вдосконалення нормативно-правового законодавства в даній сфері.

У рамках окресленої мети в роботі вирішуються такі *завдання*:

- дослідити банківську діяльність як об'єкт науково-правових досліджень;
- розкрити поняття та види банківської діяльності;
- прослідити генезис законодавства про банківську діяльність;
- розкрити правовий статус банків;
- проаналізувати правове регулювання банківської діяльності;
- дослідити правове регулювання надання банківських послуг;
- виробити пропозиції щодо вдосконалення законодавства у зазначеній сфері.

Об'єктом дослідження є правові відносини у банківській сфері та нормативно-правового регулювання банківської діяльності.

Предметом дослідження є правове регулювання банківської діяльності.

Методи дослідження. У ході дослідження використовувалась раціональна сукупність методів наукового пізнання, зокрема: метод абстрагування дозволив відійти від несуттєвих рис і властивостей предмета дослідження та зосередитись на розгляді його найбільш важливих аспектів (підрозділи 1.1., 1.2.). Застосування індуктивного методу дало змогу висвітлити становлення та організацію банківської діяльності в Україні (підрозділ 2.1.). Метод аналізу використаний при вивченні змісту актів вітчизняного законодавства у сфері правового регулювання банківської діяльності та законодавчого регулювання надання банківських послуг (підрозділи 2.2., 2.3., 2.4.).

Крім того, у випускній кваліфікаційній роботі були використані спеціальні методи наукових досліджень: історико-правовий – при аналізі генезису законодавства банківської діяльності; формально-логічний – при формулюванні визначень та понять, обґрунтуванні висновків і пропозицій; логіко-юридичний – при розробці пропозицій по вдосконаленню чинного законодавства.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що одержані результати дослідження можуть бути використані в подальшому у різних сферах діяльності, зокрема: – у нормотворчій діяльності при підготовці пропозицій щодо внесення змін до чинного законодавства України у сфері банківської діяльності, наданні банківських послуг; – для подальших наукових досліджень у сфері регулювання банківської діяльності.

Структура роботи. Структура випускної кваліфікаційної роботи підпорядкована меті та завданням дослідження. Робота складається із вступу, двох розділів, шести підрозділів, висновків і пропозицій, а також списку використаних джерел. Загальний обсяг випускної кваліфікаційної роботи становить 67 сторінок, з них основного тексту 56 сторінок. Список використаних джерел нараховує 65 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Банківська діяльність як об'єкт науково-правових досліджень

У вітчизняній юридичній науці правовим проблемам організації та функціонування національної грошової та платіжної систем, а отже, правовій природі грошей і грошового обігу традиційно не приділялося та не приділяється спеціальної уваги.

Проте слід зазначити, що в дореволюційний період ці питання розглядалися в окремих працях В.А. Лебедева, (але тільки в частині готівкового грошового обігу, монетної справи та паперових грошей) [1, с. 22]. При цьому їх дослідження, хоч і проводилися в межах єдиної фінансової науки, носили яскраво виражений економічний характер. Нині ці питання досліджують Целуйко О.В, О. П. Гетманець, К.А. Гурковська, О.Б. Мороз, Ю.С. Назар, Л.М. Сукмановська та інші [2, 3].

У деяких інших роботах із фінансового права, а також у єдиній фінансовій науці дореволюційного періоду проблема правової природи грошей не розглядається, але проблема грошей і грошового обігу досліджується з іншими питаннями. При цьому необхідно враховувати, що в дореволюційній науці не було строгого поділу між правом й економікою у сфері фінансів, а терміни «фінансова наука» і «фінансове право» тлумачилися та використовувалися як синоніми.

Крім того, не було також єдиного погляду на питання про те, які власне відносини слід визнавати фінансовими. Як пише В.А. Лебедєв, «більшість авторів не зовсім сходяться у визначенні складових частин фінансової науки». Більше того, до предмета фінансової науки в цей період, як правило, відносять не власне грошово-розподільні, а похідні від них відносини.

При цьому, науковцем О. В Целуйко зазначається, що поняття «банк» та особливості його походження й використання на різних етапах розвитку

суспільства відрізняється. Встановлено, що перші банки займалися здійсненням операцій обміну валюти, а також зберігання валюти й валютних цінностей. Крім того, виникнення банківської справи історично пов'язане з потребою ринку у посередницькій діяльності з розмінювання, обміну та зберігання грошей, а пізніше – й використання цінних паперів (векселів, облігацій, акцій тощо).

Попри те, що перші банки в сучасному розумінні цього слова з'явилися ще у ХУ-ХУІІ століттях, бурхливий розвиток банківської справи почався лише в ХІХ столітті та продовжується дотепер. Акумуляуючи вільні фінансові ресурси, банки забезпечують фінансову стабільність у суспільстві, забезпечують виконання грошових зобов'язань між суб'єктами та здійснюють інші види банківської діяльності.

Порівнюючи функціональні можливості банків та специфіку їх правового регулювання в Україні та США, можна зробити висновок, що є обмеженість діяльності державних банків в Україні. Зважаючи на недосконалість законодавчого регулювання поняття банківських операцій, повинні бути вимоги, яким вони мають відповідати: передбачатися законом, бути визначеними у банківській ліцензії, виконуватися виключно банками, не вичерпуватися одноразовим використанням тощо [2, с.58].

Слід зауважити, що науковцем Хитра І. Я. досліджено поняття та значення банків. Автор схиляється до думки, що банківські установи, з початку свого еволюційного розвитку, є одними з найстаріших і найбільших за активами фінансових посередників [4, с.107].

Основна функція банків полягала у наданні механізму платежів для здійснення розрахунків та клірингових операцій, що сприяло розвитку торгівлі товарами й послугами, яка переживала на той час період бурхливого розвитку.

Під поняттям банку слід розуміти фінансово-кредитну установу, яка виступає посередником щодо виконання комплексу функціональних обов'язків грошового характеру: мобілізацію коштів, здійснення розрахунків між економічними суб'єктами, надання їх у позичку.

Банківська діяльність є комплексною та об'єднує в собі операції:

- 1) з прийняття грошових вкладів від клієнтів;
- 2) з надання клієнтам позичок і створення нових платіжних засобів;
- 3) здійснення розрахунків між клієнтами.

Вказана діяльність виключно із фінансовими інструментами надає їй специфічного характеру, який є властивим лише для кредитно-фінансових установ.

Адміністративно-правове забезпечення діяльності банків доцільно розглядати як здійснення органами влади правових, організаційно-технічних та інших комплексних заходів, спрямованих на регулювання відносин при встановленні структури, функцій банківської системи і банківської діяльності, регламентації здійснення основних банківських операцій, взаємовідносин з клієнтами та партнерами за допомогою юридичних норм [4, с.95].

Разом з тим, науковцем О. П. Гетманцевим зазначається, що у 1991 р. зі становленням незалежної держави в Україні розпочався процес створення та розвитку власної банківської системи. Прийнятий 20 березня 1991 р. Закон України «Про банки і банківську діяльність» визначив і закріпив порядок формування та основні принципи діяльності банків в Україні відповідно до Декларації про державний суверенітет України і закону України «Про економічну самостійність Української РСР», які отримали своє відображення в Конституції України [3, с.22].

Банківська система України складається з Національного банку України та інших банків, а також філій іноземних банків, що створені та діють на території України відповідно до чинного законодавства.

Відповідно до Конституції України, закону України «Про Національний банк України» та інших нормативно-правових актів Національний банк України є центральним банком України, особливим центральним органом державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого визначаються у встановленому законодавством порядку. Наприклад, за ст. 99 Конституції України основною функцією центрального банку держави є забезпечення стабільності грошової одиниці України.

Отже, Національний банк України з використанням належних йому владних повноважень регулює діяльність банків, організовує і здійснює міжбанківські розрахунки, має монополічне право на випуск грошей в обіг, установлює курс грошової одиниці, забезпечує діяльність державної скарбниці України тощо.

Регулювання банківської діяльності Національний банк України здійснює в адміністративній та індикативних формах:

1. Адміністративне регулювання:

- 1) реєстрації банків і ліцензування їх діяльності;
- 2) встановлення вимог та обмежень щодо діяльності банків;
- 3) застосування санкцій адміністративного чи фінансового характеру;
- 4) нагляду за діяльністю банків;
- 5) надання рекомендацій щодо діяльності банків.

2. Індикативне регулювання:

- 1) встановлення обов'язкових економічних нормативів;
- 2) визначення норм обов'язкових резервів для банків;
- 3) встановлення норм відрахувань до резервів на покриття ризиків від активних банківських операцій;
- 4) визначення процентної політики;
- 5) рефінансування банків;
- 6) кореспондентських відносин;
- 7) управління золотовалютними резервами, включаючи валютні інтервенції;
- 8) операцій з цінними паперами на відкритому ринку;
- 9) імпорту й експорту капіталу (ст. 66 закону України «Про банки і банківську діяльність»).

Національний банк України підзвітний Президенту України та Верховній Раді України в межах їх конституційних повноважень. Інші банки здійснюють свою діяльність, керуючись Конституцією України, законами України, указами Президента України, іншими нормативно-правовими актами, в тому числі й

нормативними актами Національного банку України.

Відповідно до ст. 56 закону України «Про Національний банк України» Національний банк України видає нормативно-правові акти з питань, віднесених до його повноважень, які є обов'язковими для органів державної влади та органів місцевого самоврядування, банків, підприємств, організацій та установ незалежно від форм власності, а також для фізичних осіб. Національний банк України видає розпорядчі акти з питань організаційно-розпорядчого характеру або індивідуальної дії, які не є нормативно-правовими актами. Розпорядчі акти оприлюднюються та набирають чинності в порядку, встановленому Національним банком.

Нормативно-правові акти Національного банку видаються у формі постанов Правління Національного банку, а також інструкцій, положень, правил, що затверджуються постановами Правління Національного банку. Вони не можуть суперечити законам України та іншим законодавчим актам України і не мають зворотної сили, крім випадків, коли вони згідно із законом пом'якшують або скасовують відповідальність.

Нормативно-правові акти Національного банку (крім нормативно-правових актів, які містять інформацію з обмеженим доступом), які відповідно до закону є регуляторними актами, розробляються, розглядаються приймаються та оприлюднюються з урахуванням вимог закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності».

Нормативно-правові акти Національного банку (крім нормативно-правових актів, які містять інформацію з обмеженим доступом) набирають чинності з дня їх офіційного опублікування, якщо більш пізній строк набрання чинності не передбачений у такому акті. Офіційним опублікуванням нормативно-правового акта Національного банку вважається перше опублікування його повного тексту в одному з періодичних друкованих видань – «Офіційному віснику України», газетах «Урядовий кур'єр», «Голос України» або перше розміщення на сторінці Офіційного інтернет-представництва Національного банку України.

Нормативно-правові акти Національного банку України, що містять інформацію з обмеженим доступом, не підлягають опублікуванню та доводяться до відома юридичних та фізичних осіб, на яких поширюється їх дія, у порядку, встановленому Національним банком України.

Нормативно-правові акти Національного банку України, що містять інформацію з обмеженим доступом, набирають чинності у порядку, встановленому цими актами.

Акти Національного банку України можуть бути оскаржені відповідно до законодавства України.

Інші банки України, державні та приватні, мають право проводити банківські операції тільки після одержання ліцензії Національного банку України, яка може бути відкликана, якщо:

- 1) виявлено, що документи, подані для отримання банківської ліцензії, містять недостовірну інформацію;
- 2) банк не виконав жодної банківської операції протягом року з дня отримання банківської ліцензії;
- 3) встановлено систематичне порушення банком законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (ст. 77 закону України «Про банки і банківську діяльність»).

Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» з метою захисту інтересів клієнтів та забезпечення фінансової надійності банків Національний банк України встановлює для всіх комерційних банків обов'язкові економічні нормативи:

- мінімальний розмір статутного фонду для комерційних банків встановлений у сумі, еквівалентній 500 млн грн;
- граничне співвідношення між розміром власних коштів банку та сумою його активів;
- показники ліквідності балансу, які встановлюються у вигляді нормативного

- співвідношення між активами і зобов'язаннями;
- розмір обов'язкових резервів, що розміщуються в Національному банку України;
- максимальний розмір ризику на одного позичальника, який визначається у відсотковому відношенні до загальної суми власних коштів банку.

У разі порушення суб'єктами банківської діяльності законодавства, економічних нормативів, порядку виконання банківських операцій Національний банк України має право:

підвищувати для них норми обов'язкових резервів; відкликати ліцензію на здійснення банківських операцій; усунути керівництво від управління та призначати тимчасову адміністрацію; стягувати штраф у розмірі неправомірно одержаного прибутку; приймати рішення про реорганізацію, ліквідацію та виключення з Державного реєстру банків.

Державне регулювання відносин, які виникають у діяльності банків, набуває форми обов'язкових приписів, що містяться в нормах різних галузей права. Юридичним змістом цих відносин є суб'єктивні права та юридичні обов'язки їхніх учасників – банків та клієнтів. З одного боку, ці відносини характеризують дозволена поведінку, наприклад, право кредитної установи щодо надання кредитів і стягнення плати за них відповідно до кредитної угоди в межах, дозволених Національним банком України, а з іншого боку, банківські відносини – це приписи щодо поведінки другої сторони.

Наприклад, одержувач позички відповідно до договору повинен дотримуватися правил в інтересах кредитора. Кредитні відносини в основному є договірними і регулюються нормами цивільного права. Банківська позичка надається на підставі договору, в якому фіксується воля сторін. Одержувач позички не підпорядкований кредитору, а їхнє правове становище є відмінним, що виражається у кореспондуванні прав кредитора до обов'язків боржника і навпаки. У зв'язку з цим доцільно акцентувати увагу на приватноправовій природі кредитних відносин і помилкових думках деяких авторів, які визнають їх змішаний (приватно- та публічно-правовий) характер. Проблематика цього

питання полягає в застосуванні деякими вченими-правознавцями публічно-правових приписів Національного банку України стосовно діяльності комерційних банків шляхом установлення певних нормативів. Проте ці приписи не мають жодних підстав для волевиявлення сторін (реалізації суб'єктивного права) при укладанні кредитних договорів.

Банківські правовідносини, як і фінансові, характеризуються імперативним методом регулювання. Держава примушує всіх учасників відносин за участю банків дотримуватися банківського законодавства. Правила Національного банку України регламентують порядок відкриття банків, проведення операцій за рахунками у банківських установах, вказують, що вони відкриваються для зберігання коштів, для проведення операцій за розрахунково-грошовими документами тощо і визначають усі необхідні умови банківської діяльності. Контроль при відкритті та закритті рахунків, за діяльністю власників рахунків здійснюють банк, Державна податкова служба, а за діяльністю банків спостерігає Національний банк України.

Отже, Національний банк України виконує функції посередника між державою та іншими банками, втілює в життя економічну політику держави, контролює порядок створення банків, фінансово-кредитних установ, здійснює нагляд за їх діяльністю. Діяльність банків контролює управління банківського нагляду Національного банку України. Банківський контроль полягає у здійсненні нагляду за додержанням банківського законодавства України, нормативних актів Центрального банку та економічних нормативів. [5, с 35]

Разом з тим, науковці К. А. Гурковська, О. Б. Мороз, Ю. С. Назар, Л. М. Сукмановська [3, с.17] зазначають, що банківські правовідносини – це урегульовані нормами права суспільні відносини, що складаються в процесі банківської діяльності і функціонування банківської системи України.

Специфічні риси особливостей банківських правовідносин є:

- правовідносини виникають у процесі банківської діяльності, тобто систематичної діяльності спеціальних суб'єктів – центрального банку України інших банків та фінансових установ, через такі об'єкти, як гроші, цінні папери,

дорогоцінні метали, валютні цінності, а також інформацію, яка підпадає під режим банківської таємниці;

- однією зі сторін банківських правовідносин обов'язково є спеціальний суб'єкт – центральний банк України, банк або інша фінансова установа;
- особливістю цих правовідносин є те, що за формою вони не є однорідними, і, в принципі, формуються з двох груп правовідносин: публічноправового та приватноправового характеру;
- через банківські правовідносини опосередковується кредитно-грошова політика держави.

Банківське право – це міжгалузевий комплексний інститут, що об'єднує норми фінансового та інших галузей права (фінансового, адміністративного, цивільного та господарського), які регулюють відносини між банками та юридичними й фізичними особами, а також координують взаємозв'язок комерційних банків між собою і встановлюють порядок підпорядкування комерційних банків до центрального банку України.

Банківське законодавство – це система всіх упорядкованих певною мірою нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері банківської діяльності.

Нормативний склад банківського законодавства становлять:

- фінансово-правові норми;
- цивільно-правові норми;
- адміністративно-правові норми.

Банківська система – це законодавчо закріплена, структурована сукупність суб'єктів верхнього (центрального банку та інших уповноважених державних фінансових органів), а також нижнього рівнів (кредитних інститутів), діяльність яких скерована на досягнення мети та виконання завдань, згідно із засадами та принципами, закріпленими в нормативно-правових актах держави.

Характерні риси для банківської системи:

- однорівнева або дворівнева її побудова;
- централізоване регулювання через систему заходів щодо

- нормування, обмеження, страхування та контролю банківської діяльності;
- централізоване регулювання руху банківських резервів, зумовлене емісійною функцією банківської системи;
 - міжбанківське призначення має загальна системна інфраструктура, яка забезпечує тісну взаємодію банків як суб'єктів грошового ринку;
 - поєднання централізованого управління системою з децентралізацією економічної самостійності банків як її окремих елементів.

Умови нормального функціонування банківської системи:

1) достатня кількість у країні діючих банків і кредитних установ. Систему доцільно розглядати як таку, що постійно розвивається і кількісно та якісно змінюється;

2) відсутність у системі зайвих елементів, тобто банківських установ, які не приступили до виконання банківських операцій у встановлені строки, не мають належно оформлених ліцензій та здійснення банківських операцій або утворені не відповідно до чинного законодавства та акта засновника про створення;

3) наявність центрального банку, який є основним координатором кредитних інститутів та ефективно виконує функції управління грошово-кредитними і фінансовими процесами в економіці;

4) наявність поряд із центральним банком найрізноманітніших банків, які охоплюють усі сфери національної економіки і зовнішньоекономічні зв'язки, здійснюють широкий діапазон банківських операцій та фінансових послуг для юридичних і фізичних осіб;

5) діяльність банків і кредитних установ, які не обмежуються акумуляцією і розподілом коштів підприємств, організацій, а сприяють накопиченню капіталу, активно втручаються в усі сфери економіки.

Є дворівнева банківська система, яка формується з Національного банку України та інших банків, а також філій іноземних банків, що створені і діють на території України відповідно до положень цього Закону, перший рівень

банківської системи України представлений Національним банком України, який, будучи емісійним центром держави, банком банків, банком уряду, органом банківського регулювання і нагляду, монетарного та валютного регулювання економіки, відповідає за підтримання стабільності національної грошової одиниці та функціонування банківської системи загалом. Другий рівень банківської системи утворюють банки з різними формами власності, спеціалізацією та сферами діяльності.

Верхній рівень становить Національний банк України, який є особливим центральним органом державного управління та здійснює владні повноваження з метою реалізації специфічних, притаманних лише йому функцій.

Нижній рівень становлять усі інші банки та філії іноземних банків, що здійснюють власну діяльність в Україні. Саме на нижньому рівні виникають горизонтальні відносини, побудовані на засадах рівності.

Банківська система є складовою кредитної системи держави і становить сукупність різних за організаційно-правовою формою та спеціалізацією банківських установ, що функціонують у межах єдиної фінансової системи та єдиного грошово-кредитного механізму в певний проміжок часу.

Банківська система виконує такі основні функції:

1. Трансформаційну.
2. Створення грошей і регулювання грошової маси (емісійну).
3. Стабілізаційну.

Банківська діяльність – це особливий вид господарської діяльності, що систематично виконується спеціальними суб'єктами (банками) на підставі ліцензії (дозволу) Національного банку України, спрямованої на здійснення банківських операцій та надання банківських послуг, функціонування та розвиток банківської системи, реалізацію грошово-кредитної політики держави.

Банківські правовідносини – це урегульовані нормами права суспільні відносини, що виникають у процесі банківської діяльності і функціонування банківської системи України. Банківське законодавство – це система всіх упорядкованих певною мірою нормативно-правових актів, що регулюють

відносини у сфері банківської діяльності. Воно є зовнішньою формою банківського права, що відображає його внутрішню сутність (структуру).

Ознаками банку є:

1. Володіння майном на правах власності або на правах повного господарського відання, наявність статутного фонду, який відображається на самостійному балансі банку.
2. Наявність усіх прав юридичної особи: організаційна єдність, участь у господарських відносинах, самостійна відповідальність, фірмове найменування, а також обов'язкове зазначення у статуті банку, що банк є юридичною особою.
3. Наділення спеціальною правоздатністю, яка означає, що банк діє на основі статуту і здійснює банківську діяльність на підставі ліцензії.
4. Діяльність комерційних банків ґрунтується на економічній самостійності. Органам державної влади і місцевого самоврядування забороняється будь-якою мірою втручатись у діяльність банку
5. Банківські установи здійснюють підприємницьку діяльність з метою одержання прибутку

За функціональним характером діяльності банки в Україні поділяються на універсальні та спеціалізовані. За спеціалізацією вони можуть бути двох видів (а не чотирьох, як було раніше) – ощадні та довірчого управління. За організаційно-правовою формою банки створюються як публічноакціонерні товариства (ПАТ) або кооперативні банки. За формою власності в Україні є банки, засновані на державній, приватній власності та банки з іноземним капіталом.

Класифікація банківських установ за різними критеріями:

1. За формою власності розрізняють: – державні; – кооперативні; – приватні; – змішані.
2. За територіальною ознакою банки поділяються на: – міжнародні; – загальнонаціональні; – регіональні та міжрегіональні.
3. За видами здійснюваних операцій банки бувають: – універсальні (здійснюють широке коло банківських операцій); – спеціалізовані (здійснюють

деякі банківські операції, наприклад, ощадні, інвестиційні, іпотечні, розрахункові (клірингові).

4. За масштабом діяльності розрізняють: – великі; – середні; – дрібні.

5. За характером формування статутного фонду: – банки, статутний фонд яких сформований завдяки українським юридичним і фізичним особам; – банки за участі іноземного капіталу (спільні банки); – іноземні банки, статутний капітал яких формується за рахунок нерезидентів – іноземних юридичних та фізичних осіб.

6. За характером відносин банки поділяють на: – банки-гаранти; – банки-кореспонденти.

7. За фінансовим станом: – стабільні; – проблемні; – кризові; – банкрути.

8. За чинником конкурентоспроможності: – конкурентоспроможні; – неконкурентоспроможні.

9. За порядком створення: – перепрофільовані; – новостворені [3, с.86].

Слід зазначити, що науковець Коваленко А.А. відзначає різноманітність доктринальних визначень поняття «банківська діяльність» [6, с. 38].

Розглядувана діяльність розуміється як: особливий вид господарської діяльності; визначене законодавчими актами України певне право банків та кредитних установ; систематичне здійснення кредитними організаціями, з метою отримання прибутку, банківських операцій, перелік яких закріплений законодавством; систематична підприємницька діяльність, здійснення якої передбачає вчинення банківських правочинів та операцій; сукупність базових (виключних) та/або окремо взятих небазових (додаткових, допоміжних тощо) банківських операцій і правочинів.

Досить часто категорія «банківська діяльність» визначається за допомогою іншого поняття – «ринок банківських послуг», яке охоплюється змістом більш загального поняття «ринок фінансових послуг».

При визначенні поняття «банківська діяльність» не можна спиратися на якусь одну характерну рису цього феномена чи виключний критерій. Це означає

завідома звужене тлумачення поняття [6, с.41].

Отже, при дослідженні правових відносин, які виникають у процесі функціонування банківської системи, наголошується на їх неоднорідному характерові, оскільки частина їх регулюється нормами фінансового права, інші – цивільно-правовими, адміністративно-правовими та іншими нормами.

Передусім підкреслюється пріоритет фінансово-правового регулювання в процесі функціонування банківської системи і зазначається, що на сучасному етапі особливо важливим, з точки зору державного інтересу, виступає публічний аспект діяльності всієї банківської системи.

Слід зауважити, що фінансова діяльність держави невід’ємно пов’язана з діяльністю банків, оскільки вона здійснюється через банки, вказується на публічний аспект проблеми, що вимагає від держави специфічного регулювання, якому притаманний владний імперативний характер з урахуванням економічних особливостей цих відносин.

Аналізуючи погляди науковців, праці вітчизняних вчених мають велике теоретичне та практичне значення для становлення банківської системи України.

1.2. Поняття та види (форми) банківської діяльності

В прагненні до ефективного розвитку фінансової системи України та стабільного функціонування банківської системи важливого значення набуває вдосконалення банківської діяльності в державі та її ефективне правове регулювання. В умовах ринкових відносин ефективна банківська діяльність впливає на економічні успіхи в державі, на належне регулювання грошово-кредитних відносин, сприяє надійності функціонування банківської системи.

В процесі розбудови демократичної правової держави та становлення ринкової економіки важливого значення набуває вдосконалення банківської системи в державі та належне правове регулювання банківської діяльності. Останнім часом вона зазнала суттєвих змін: створена дворівнева банківська система, все більшого розвитку набуває діяльність комерційних банків та

спеціалізованих кредитно-фінансових інститутів, розширюються нетрадиційні сфери застосування банківського капіталу, істотно змінюється характер взаємовідносин банків із клієнтурою. З урахуванням цього набуває ваги роль правового забезпечення банківської діяльності [7, с.131].

Банківська діяльність є одним з елементів фінансової діяльності держави і складність банківської діяльності полягає в тому, що вона охоплює обіг як державних, так і приватних фінансових ресурсів, причому зв'язок між ними часто є міцним і нерозривним. У чинному Законі України «Про банки і банківську діяльність» визначається банківська діяльність, як залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб [8].

Дослідники вказують, що категорія «діяльність», розкривається в першу чергу через термін «дії», тому банківська діяльність із правової точки зору може розглядатися через сукупність правових дій, що здійснюється певними суб'єктами [9, с.107]. Проте, визначати поняття банківської діяльності, виходячи тільки із суб'єктного критерію, тобто вважати все, що роблять банки, банківською діяльністю, цілком слушно вважається не вірним. Крім суб'єктного критерію необхідно ще й ураховувати не менш важливий – об'єкт діяльності та предмет, які надають особливу специфіку діяльності в банківській сфері.

Слід зазначити, що сучасна банківська діяльність характеризується, по-перше, об'єктом, по-друге, суб'єктним складом, по-третє, правовим механізмом впровадження.

Питання про зміст банківської діяльності не є на сьогодні однозначно вирішеним. У науці банківського права дослідники вважають, що банківська діяльність має форму договору, який складається переважно з клієнтами або з іншими кредитними установами і за об'єктом, це традиційні банківські операції та послуги [10, с.116].

В економічній літературі банківську діяльність прийнято визначати через економічні функції, що здійснюються банком [11, с.12-30].

В юридичній літературі банківські функції, на думку вчених, характеризують установу щодо її правового статусу як юридичної особи, якій належить майно для самостійного здійснення повного господарського відання, та отримання прибутку як результату господарської (комерційної) діяльності, а також, контрольну, наглядову, ліцензійну діяльність [12, с.26].

Деякі автори вважають, що визначати банківську діяльність необхідно виходячи з визначення меж тієї сфери соціально-економічного життя чи тих суспільних відносин, регулювання яких повинне здійснюватися самим банківським правом. До банківської діяльності пропонується відносити і конструювання банківської системи, а оскільки банківська система включає в себе певні структурні елементи, то необхідно узгоджувати взаємодію всіх її елементів. Тоді банківську діяльність можна визначити як систему правових дій спеціальних суб'єктів, як учасників єдиної банківської системи [13, с.57]. Таке розуміння надає безмежні характеристики банківської діяльності, які вказують на її фінансово-правовий зміст.

Цілком зрозумілою у науковій літературі присутні різні думки науковців стосовно аналізу поняття «банківська діяльність». В підручнику з банківського права категорія «банківська діяльність» визначається у загальному вигляді як «сукупність постійно або систематично здійснюваних операцій різних видів щодо грошей та інших фінансових інструментів, що підпорядковано досягненню єдиної мети – використанню грошей для отримання прибутку» [12, с.26]. Ця позиція збігається з думкою в іншому підручнику, що до банківської діяльності, яка є правом виключно банків [14, с.54]. Отже, ці висновки по суті тотожні, і також є обмеженими по суб'єктному складу.

Вважаю, що за колом банківських операцій, як і за суб'єктом-банком, як їх виконавцем, не можливо дослідити повний зміст і правовий характер банківської діяльності.

Разом з тим, банківські правовідносини мають такі самі характерні риси, що властиві усім видам правовідносин, але у них є і свої специфічні ознаки. По-перше, вони виникають у специфічній сфері економічної діяльності держави і

пов'язані з її банківською діяльністю. По-друге, ці відносини складаються з двох елементів — владно-організаційного (наприклад, реєстрація Національним банком комерційних банків) і майнового (отримання клієнтом кредиту в установі банку). По-третє, однією з вимог банківських правовідносин є обов'язкова участь банків і виконання ними у зв'язку з цим своїх функцій. По-четверте, у цих відносинах задіяний специфічний метод, який базується на поєднанні двох різних методів регулювання — методі владних повноважень відносно іншого учасника та методі юридичної рівності сторін, що стосується сфери майнових відносин.

Банківські правовідносини, що регулюються нормами банківського законодавства, різноманітні за своїм змістом, адже вони пов'язані з економічною діяльністю держави і виникають у процесі організації і здійснення банківської діяльності.

Банківські правовідносини за змістом регулювання можна класифікувати на правовідносини:

- що регулюють організацію банківської системи;
- що виникають у сфері банківських операцій;
- кредитні;
- розрахункові;
- валютні;
- з приводу обігу цінних паперів [7, с.62].

Поняття «банківська діяльність» є ключовим елементом фінансової системи держави, і важливе значення для визначення її суті та ролі в організації руху публічних фінансових ресурсів виконують норми фінансового права.

Широкий спектр наукових теорій відносить правовідносини, що виникають у сфері банківської діяльності, і до фінансових [15, с.16; 16, с.161; 17, с.39], і до цивільних [18, с.19; 14, с.28], і до адміністративних [19, с.20], і до господарських [20, с.20, 40]. У той же час, дослідники розглядають банківські правовідносини, як комплексний правовий інститут, який охоплює різноманітні за характером правовідносини [9, с.19-29; 21, с.109; 22, с.123]. Банківські

правовідносини завжди пов'язані з фінансами, оскільки це предмет правового регулювання відносин з діяльності банків. Для розгляду правової природи банківської діяльності потрібно звернутися до сутності цієї категорії.

Банківська діяльність тісно пов'язана з фінансовою функцією держави. Для реалізації власних завдань і функцій держава повинна мати відповідні фінансові ресурси. Фінансове право розглядає фінансову діяльність держави як об'єктивну необхідність, яка є процесом збирання, розподілу, перерозподілу та використання централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів, що забезпечують практичне виконання всіх державних завдань. Отже, науковці вважають, що фінанси виступають як система економічних відносин, що виражають утворення та використання фондів грошових коштів в інтересах забезпечення розширеного відтворення та задоволення інших суспільних потреб [23, с.15].

Фінансові ресурси завжди пов'язані з використанням грошей, рух яких опосередковано впливає на формування, розподіл та перерозподіл валового внутрішнього продукту, і одним з важливих завдань діяльності держави в фінансовій сфері, є організація грошового обігу. Оскільки обов'язковим суб'єктом грошового обігу є банки, держава повинна регулювати банківську діяльність. Тобто, суть фінансової діяльності держави в банківській сфері, це – регулювання та розвиток банківської системи та інших фінансово-кредитних установ, а також, враховуючи закони ринкової економіки, сприяння отриманню ними прибутків, і завдяки цьому підтримування стабільності всієї грошово-кредитної системи та довіри до неї з боку населення. Водночас держава повинна впливати через банківську систему на економічний розвиток суб'єктів господарювання та на зростання обсягу державних фінансів та їх подальший обіг у фінансовій сфері.

Враховуюче необхідність удосконалення правового забезпечення державного регулювання фінансової системи і її складової банківської, потребує уточнення зміст банківської діяльності, її поняття і визначення рис, що вказують на її місце в системі інститутів фінансового права.

Отже, сутність банківської діяльності законодавець обмежує переліком тільки трьох основних банківських операцій, який, по-перше, є значно ширшим, оскільки інші банківські операції містяться у наступних статтях закону, а по-друге, визначення є звуженим тільки до права на надання банківських операцій, якими банківська діяльність не обмежується.

Банківська діяльність, яка охоплює рух фінансових ресурсів, які є за змістом грошовими і складають основу фінансової системи держави, хоч і знаходиться на межі публічно-правового регулювання, потребує інструментального механізму правового регулювання з боку держави та уповноважених суб'єктів. Не можливо розглядати банківські відносини, що складаються в процесі банківської діяльності тільки з позицій цивільного права, або адміністративного, або господарського права, оскільки грошовий обіг в цілому і, зокрема банківські операції, регулюються, перш за все, з публічно-правових позицій, а потім вже з метою захисту приватних інтересів.

РОЗДІЛ 2

ПРАВОВІ ЗАСАДИ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Генезис законодавства про банківську діяльність

Історія розвитку банківської справи тісно пов'язана з історією діяльності банків та виникненням грошей.

Забезпечення стабільності банківської системи є одним з першочергових завдань, які необхідно вирішити на шляху інтеграції країни до європейського економічного простору. Потужна банківська система є необхідною умовою забезпечення сталого економічного зростання. Адже саме банки є одним із головних джерел інвестування фінансових ресурсів в економіку країни. У сучасній економіці банківська система має величезне значення завдяки зв'язкам цієї системи з усіма секторами економіки. Найважливіші функції банків полягають у забезпеченні безперебійного грошового обігу капіталу, в наданні можливостей отримання необхідного фінансування підприємствами, державою, приватними особами, а також створенні сприятливих умов для вкладання коштів із метою нагромадження заощаджень у національній економіці.

Враховуючи надзвичайно важливу роль грошових відносин в житті суспільства, в усіх країнах, незалежно від їх устрою, формування грошових систем здійснюють центральні органи влади. Місцеві органи влади, навіть у країнах з федеративним устроєм, по суті усунені не тільки від формування грошових систем, а й від контролю за функціонуванням їх окремих елементів.

Грошова система – це форма організації грошового обороту в країні, встановлена загальнодержавними законами. Ці закони визначають основні принципи, правила, нормативи та інші вимоги, що регламентують відносини між суб'єктами грошового обороту [24, с.153].

З огляду на те, що організація грошового обороту здійснюється за участі банків, а забезпечення нормального функціонування кредитних грошей є одним з основних завдань банківської системи, грошова система формується і

функціонує на базі банківської системи і може розглядатися як складова останньої. Тому в багатьох країнах правові норми, що формують грошову систему, визначаються безпосередньо в банківському законодавстві, насамперед у законах, що регламентують діяльність центральних банків. Більше того, відповідно до цих законів центральним банкам надаються широкі повноваження з регулювання грошового обороту. Тому є всі підстави вважати центральний банк інституційним центром грошової системи. Йому належить вирішальна роль у забезпеченні ефективного функціонування грошової системи країни [25, с.145-146].

Нас сьогодні банки у своїй діяльності керуються Конституцією України, Законами України «Про Національний банк України» [26], «Про банки і банківську діяльність» [8], законодавством України про акціонерні товариства та інші види господарських товариств, іншими законодавчими актами України, нормативними актами Національного банку України і своїми статутами.

Формування нової банківської системи України почалось із побудови незалежної суверенної-держави і прийняття Декларації про державний суверенітет України (16.07.1990 р.) [27] та Закону України «Про економічну самостійність України» (03.08.1990 р.) [28], у яких було зазначено, що Україна на своїй території самостійно організовує банківську справу і грошовий обіг та створює банківську систему. Діюча в країні банківська система виникла на основі прийнятого Верховною Радою України 20.03.1991 р. Закону України «Про банки і банківську діяльність» [8].

Одним із головних положень Декларації про державний суверенітет України [27] було положення про громадянство. Проголошувалося, що Україна має своє громадянство, де «всі громадяни рівні перед законом, незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної належності, статі, освіти, політичних поглядів, релігійних переконань, роду і характеру занять». Громадяни всіх національностей становлять народ України.

Декларація проголошувала економічну самостійність України. У документі підкреслювалося намір створити банківську, цінову, фінансову, митну

та податкову системи, сформувати державний бюджет, а при необхідності ввести власну грошову одиницю.

Також, Декларація визнавала самостійність республіки у вирішенні питань науки, освіти, культурного і духовного розвитку української нації. Україна проголошувала свій намір стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не буде брати участі у військових блоках і зобов'язується дотримуватися трьох неядерних принципів: не застосовувати, не виробляти і не набувати ядерної зброї.

Крім того, Декларація проголошувала право України безпосередньо реалізувати відносини з іншими державами, укласти з ними договори, обмінюватися дипломатичними, консульськими, торговельними представництвами [27].

Разом з тим, Закон України «Про економічну самостійність України» (03.08.1990 р.) [28] закріпив право України самостійно визначати стратегію соціально-економічного розвитку в інтересах народу України, структуру народного господарства, пріоритетні напрями господарської діяльності, форми та методи господарювання.

Було створено власну фінансову та банківську систему, впровадження власної грошової одиниці Національний банк повинен почати нагромадження валютних запасів. Затвердили поступовий перехід до ринкової економіки.

Постановою Верховної Ради України від 20 березня 1991 року «Про порядок введення в дію Закону України «Про банки і банківську діяльність» [29] було оголошено власністю України Український республіканський банк Держбанку СРСР, Український республіканський банк державного комерційного промислово-будівельного банку «Укрпромбанк», Український республіканський банк Ощадного банку СРСР, Український республіканський банк Зовнішекономбанку СРСР з їх мережами, обчислювальними центрами, з усіма активами і пасивами. Згідно з цією постановою на базі Українського республіканського банку Держбанку СРСР було створено Національний банк України з його регіональними управліннями [8].

За час свого існування банківська система України пройшла декілька етапів формування, зокрема, активного становлення і розвитку банківської системи, стагнація та зростання банківської кризи.

Негативними наслідками на початку становлення банківської системи стали реформування банківської системи випереджало реформування економіки і як наслідок – тіньові обороти капіталу, відплив капіталу за кордон, призупинено створення законодавчої бази щодо банківської системи, Національний банк України не створив системи страхування депозитів і кредитів.

Починаючи з 1991 року закладалися основи функціонування банківської системи в країні. Так, починаючи з 2 жовтня 1991 року Національний банк України почав перереєстровувати комерційні банки України, зареєстровані ще Держбанком СРСР. У цей період «міністерський» капітал, тобто вкладення у комерційні банки різних державних установ, поступово витісняється ринковим капіталом спільних та малих підприємств, акціонерних товариств. На засадах різних бюджетних та позабюджетних фондів, диверсифікації пасивів у діючих банках та внесків підприємств (шляхом прихованих кредитів) виникає ціла низка нових комерційних банків. На цьому ж етапі спостерігалось масове утворення дрібних малопотужних «кишенькових» банків із капіталом, який часто не перевищував вартості трикімнатної квартири. Ці банки непогано зростали на гіперінфляції, примітивно експлуатуючи цей зовнішній, незалежний від них фактор [30].

У 1996 році прямими банкрутами стали 45 банків та 60 опинилися у стані прихованого банкрутства і ще протягом багатьох років виборюватимуть право на існування [24]. Зрозуміло, це не могло не внести певних додаткових ускладнень у функціонування всієї банківської системи.

Отже, у цей період практично відсутні законодавча база та система регулювання діяльності банків, що призводило до недобросовісної конкуренції, зростання зловживань та збільшення проблемної позичкової заборгованості.

Разом з тим, період з 1997 р. по 2001 р. відзначається відносною стабілізацією загального числа зареєстрованих банків та зменшенням кількості

реально діючих банківських установ, що зумовлено об'єктивною необхідністю у концентрації банківського капіталу, виходячи з потреб повноцінного обслуговування суб'єктів ринку. При цьому з 1997 р. реєструються представництва іноземних банків та банки за участю іноземного капіталу: всього їх було зареєстровано 14 [24].

У 1998 р. відбувається різке погіршення стану банків через кризу державних фінансів, причиною якої стала нездатність своєчасного здійснення платежів за ОВДП. Основним негативним наслідком фінансової кризи є зниження рівня капіталізації банків. Важливим аспектом діяльності банківської системи на цьому етапі була зміна складу акціонерів, власників багатьох комерційних банків та окремих філій шляхом продажу та перепродажу. Таких змін зазнали близько 70 банків [30, с.79].

З метою реформування банківської системи в Україні 7 грудня 2000 р. Верховною Радою України була прийнята нова редакція Закону України «Про банки та банківську діяльність» [8], яким уточнено створення та функціонування дворівневої банківської системи України.

Згідно з цим Законом, перший рівень представлений Національним банком України з центральним апаратом у Києві й територіальними обласними відділеннями, а також розрахунково-касовими центрами в містах і районах. Другий рівень банківської системи представлений іншими банками (державними і недержавними).

Зазначимо, що в 1999 році було прийнято Закон України «Про Національний банк України», відповідно до якого Національний банк України є центральним банком країни, одним з органів державного регулювання, виконує роль центру емісії, проводить загальну політику в сфері обігу готівки, кредитування, зміцнення національної валюти, є головним організатором розрахунків між банками, погоджує функціонування національної банківської системи, встановлює курс грошової одиниці по відношенню до іноземних валют [26].

Отже, протягом 1997-2001 рр. можна виділити основні риси банківської

системи України: створено основи дворівневої банківської системи, валютного ринку та первинного ринку цінних паперів (вторинний так і не запрацював); пройдено етап реформування грошової системи країни; створено національну платіжну систему; введено в дію потужності з друкування банкнот та карбування монет; розпочато реформування бухгалтерського обліку та звітності у банках; Національним банком України напрацьовано нормативну базу для здійснення монетарної політики та банківського нагляду; вдосконалено інструменти регулювання банківської системи.

У період 2002-2009 рр. можна вважати етапом розвитку та ефективного функціонування банківської системи України. Зазначимо, що з 2002 року банківська система стабілізувалась, кількість діючих банків поступово зростала. Цей період також характеризується масовим приходом банків з іноземним капіталом, що, на той момент, має позитивний вплив не тільки на банківську систему, а й на економіку України в цілому.

З 2010 року спостерігається погіршення ситуації в банківській системі України, що пов'язано зі світовою фінансовою кризою 2008 року. Так, світова фінансова криза, що розпочалася у 2007 році з ринку іпотечного кредитування, а пізніше поширилася на весь фінансовий ринок США і за його межі, через високу залежність українських банків від зовнішнього кредитування привело до негативних наслідків в Україні. А саме негативні наслідки світової фінансової кризи на банківську систему України проявилися у: зниженні темпів розвитку ринку фінансових послуг в Україні; зниженні сукупного попиту населення внаслідок негативних очікувань, що в свою чергу призвело до зниження темпів зростання ВВП; послабленні ділової активності суспільства; скороченні обсягів виробництва кредитно залежними підприємствами; прагненні деяких українських політиків «перекласти» проблеми фінансового ринку на населення України загалом [31, с. 122].

Починаючи з 2009 року можна спостерігати різке зменшення рентабельності капіталу та активів банків України.

Разом з тим, Верховною Радою України приймається Закон України від

23.02.2012 №4452-VI «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», яким передбачається удосконалення процесу роботи з проблемними банками в Україні шляхом підвищення операційної та економічної ефективності такої роботи; прискорення процесу прийняття рішень про виведення з ринку банків з використанням найкращої світової практики та досвіду, що, як наслідок, сприятиме підвищенню загального рівня довіри населення до банківської системи України; оптимізація витрат Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, пов'язаних із виплатами вкладникам – фізичним особам; підвищення захисту прав інших кредиторів банків [44].

Зазначимо, що в умовах фінансової кризи стратегічним напрямком діяльності уряду є стимулювання збільшення інвестицій у реальний сектор національної економіки. Однак через загострення політичної кризи в країні та початок бойових дій на сході країни, які загострили наслідки світової фінансової кризи в Україні, з 2014 року можна виділити етап трансформації банківської системи України. Даний етап характеризується виведенням з ринку великої кількості вітчизняних банків. Серед закритих банків – великі українські гравці банківського сектора: «Дельта банк», «VAB-банк», «Надра» [32]. Підкреслимо, що Кабінет міністрів України прийняв рішення про націоналізацію КБ «Приватбанку», який 18 грудня 2016 перейшов у стовідсоткову власність держави [32].

До політичних чинників можна віднести: анексію Автономної Республіки Крим та розгортання воєнних дій на сході країни, централізація влади на фінансових ресурсів та невизначеність з міжнародним вектором. До економічних чинників можна віднести: вплив капіталу, скорочення припливу прямих іноземних інвестицій, нестабільність на валютному ринку, девальвація гривні, зростання державного боргу та дефіциту бюджету, від'ємне сальдо торговельного балансу. І до соціальних чинників належать: соціальна несправедливість, зменшення середнього класу в суспільстві, розшарування населення; зростання психоемоційної напруги внаслідок втрати старих орієнтирів та відсутності нових; надмірне зрощення бізнесу та влади.

З метою зниження соціальної напруги Національний банк України тісно співпрацює сьогодні з Фондом гарантування вкладів фізичних осіб за для підвищення довіри населення до банків, а також відкрито і прозоро проводить комунікаційну політику задля зменшення паніки у населення і підвищення фінансової грамотності суспільства.

Зазначимо, що до основних чинників, що призвели до глибокого кризового стану вітчизняної банківської системи, можна віднести як зовнішні: погіршення умов торгівлі внаслідок взаємного запровадження обмежувальних заходів у торгівлі з Російською Федерацією, загостренням ситуації на сході України, зменшенням обсягів торгівлі та діяльності малого і середнього бізнесу, виведенням із господарського обігу великої кількості промислових підприємств; так і внутрішні: підвищення вимог до регулювання діяльності банків, політика Національного банку України, що направлена на очищення банківської системи від «кишенькових» банків та зміну бізнесмоделей функціонуючих банківських установ.

На сьогодні банківська система України є ключовою частиною фінансової системи країни, важливим елементом господарського механізму, де реформування розпочалося раніше ніж в інших секторах економіки. Саме правове регулювання банківської системи повино відіграти важливу роль у створенні оптимального середовища для мобілізації й вільного переливання капіталів, нагромадження коштів для структурної перебудови економіки, приватизації й розвитку підприємництва.

Правовий розвиток банківської системи України – одна з необхідних умов ефективного функціонування економіки країни при переході до ринкових відносин, оскільки він сприяє раціональному використанню фінансових ресурсів.

2.2. Правовий статус банків

Діяльність стабільної та потужної фінансової і, в першу чергу, банківської,

системи є необхідною передумовою сталого економічного розвитку, підвищення інвестиційної привабливості та формування належної соціальної інфраструктури країни.

В Україні, як і в багатьох країнах світу, банки є найбільш розвинутими фінансовими установами, які відіграють ключову роль у реалізації економічної і соціальної політики країни та наданні необхідних фінансових послуг для всіх категорій підприємств, установ та організацій і всіх верств населення.

На сьогодні в Україні 75 діючих банків. У стані ліквідації перебувають 57 банків [33].

Банківська система України складається з Національного банку України та інших банків, а також філій іноземних банків, що створені і діють на території України.

Відповідно до Закону України "Про банки і банківську діяльність" банк - це юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги, відомості про яку внесені до Державного реєстру банків.

Банк самостійно визначає напрями своєї діяльності і спеціалізацію за видами послуг.

Національний банк України визначає види спеціалізованих банків та порядок набуття банком статусу спеціалізованого.

Національний банк України здійснює регулювання діяльності спеціалізованих банків через економічні нормативи та нормативно-правове забезпечення здійснюваних цими банками операцій.

Також, Національний банк України визначає системно важливі банки відповідно до таких критеріїв: розміру банку, ступеня фінансових взаємозв'язків, напрямів діяльності.

Крім того, Національний банк України здійснює регулювання та банківський нагляд відповідно до положень Конституції України, Закону України «Про банки і банківську діяльність», Закону України «Про Національний банк України», інших законодавчих актів України та нормативно-

правових актів Національного банку України. Національний банк України визначає особливості регулювання та нагляду за системно важливим банком, банком, що має статус Розрахункового центру з обслуговування договорів на фінансових ринках, з урахуванням специфіки діяльності таких банків.

Банки мають право самостійно володіти, користуватися та розпоряджатися майном, що перебуває у їхній власності.

Слід зазначити, що держава та Національний банк України не відповідає за зобов'язаннями банків, а банки не відповідають за зобов'язаннями держави та Національного банку України, якщо інше не передбачено законом або договором [8, 26].

Органам державної влади і органам місцевого самоврядування забороняється будь-яким чином впливати на керівництво чи працівників банків у ході виконання ними службових обов'язків або втручатись у діяльність банку, за винятком випадків, передбачених законом. Шкода, заподіяна банку внаслідок такого втручання, підлягає відшкодуванню у порядку, визначеному законом.

Банки в Україні створюються у формі акціонерного товариства або кооперативного банку.

Особливості правового статусу, порядку створення, діяльності, реорганізації та ліквідації банків визначаються Законом України "Про банки і банківську діяльність" та Законом України "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб".

Законодавство про акціонерні товариства застосовується до банків з урахуванням особливостей, встановлених Законом України "Про банки і банківську діяльність". У разі суперечності положень зазначеного Закону та законодавства про акціонерні товариства перевагу мають положення Закону України "Про банки і банківську діяльність".

Банки умовно можна поділити на державні банки та кооперативні банки.

Державний банк - це банк, 100 відсотків статутного капіталу якого належить державі. Державний банк може існувати лише у формі акціонерного товариства.

Єдиним акціонером державного банку є держава. Функції з управління корпоративними правами держави у державному банку здійснює Кабінет Міністрів України. Орган, що здійснює управління корпоративними правами держави у державному банку, також виконує функції вищого органу управління державного банку (далі - вищий орган).

Іншими органами управління державного банку є наглядова рада державного банку та правління державного банку.

Рішення вищого органу оформлюються актами Кабінету Міністрів України, проекти яких готуються і вносяться на розгляд Кабінету Міністрів України центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної фінансової політики, і не підлягають погодженню з іншими заінтересованими органами.

Статут державного банку затверджується вищим органом та має відповідати вимогам законів України та нормативно-правових актів Національного банку України.

Наглядова рада є колегіальним органом управління державного банку, що в межах своєї компетенції здійснює управління державним банком, а також контролює та регулює діяльність виконавчого органу державного банку з метою виконання стратегії розвитку державного банку. Наглядова рада державного банку, діючи в інтересах державного банку, здійснює захист прав вкладників, кредиторів та держави як акціонера.

Один представник держави у наглядовій раді державного банку призначається вищим органом за поданням Президента України, один - за поданням Кабінету Міністрів України та один - за поданням профільного Комітету Верховної Ради України, до предметів відання якого належать питання банківської діяльності.

Для визначення претендентів на посади незалежних членів наглядової ради державного банку Кабінет Міністрів України утворює конкурсну комісію, до складу якої входять один представник від Президента України, три - від Кабінету Міністрів України та один - від профільного Комітету Верховної Ради

України, до предметів відання якого належать питання банківської діяльності. Вимоги до членів конкурсної комісії визначає Кабінет Міністрів України.

У роботі конкурсної комісії можуть брати участь з правом дорадчого голосу представники міжнародних фінансових організацій.

Після визначення вищим органом основних (стратегічних) напрямів діяльності державного банку наглядова рада державного банку повинна забезпечити розроблення та затвердити стратегію розвитку державного банку і передати її на схвалення вищому органу в порядку, встановленому статутом та положенням про наглядову раду державного банку. Стратегія розвитку державного банку передбачає досягнення визначених вищим органом основних (стратегічних) напрямів діяльності державного банку та містить очікувані показники результатів діяльності державного банку. Стратегія розвитку державного банку має бути спрямована на збільшення ринкової вартості державного банку у довгостроковій перспективі з урахуванням ринкових умов. Вищий орган відмовляє у схваленні стратегії розвитку державного банку у разі невідповідності стратегії визначеним вищим органом основним (стратегічним) напрямам діяльності державного банку або наявності суттєвих недоліків, що можуть перешкодити ефективному виконанню стратегії. У разі несхвалення стратегії розвитку державного банку вищий орган повертає її наглядовій раді державного банку на доопрацювання із зазначенням конкретних зауважень та заперечень. У разі повторного несхвалення стратегії розвитку державного банку вищий орган має право припинити повноваження всього складу наглядової ради державного банку, при цьому підстави несхвалення стратегії розвитку державного банку повинні бути опубліковані вищим органом.

Строк повноважень наглядової ради державного банку становить три роки.

Наглядова рада державного банку в обов'язковому порядку утворює комітет з питань аудиту, комітет з питань ризиків та комітет з питань призначень та винагород посадовим особам. Комітети наглядової ради державного банку з питань ризиків та з питань призначень та винагород посадовим особам очолюють незалежні члени наглядової ради державного банку. Більшість членів зазначених

комітетів мають становити незалежні члени наглядової ради державного банку. Комітет наглядової ради державного банку з питань аудиту складається виключно з незалежних членів наглядової ради державного банку. Наглядова рада державного банку може утворювати також інші комітети. Порядок утворення і діяльності комітетів наглядової ради державного банку визначається статутом державного банку, положенням про наглядову раду державного банку та положеннями про її комітети.

Виконавчим органом державного банку, що здійснює поточне управління діяльністю державного банку, є правління державного банку. Голова та члени правління державного банку призначаються та звільняються з посади наглядовою радою державного банку за пропозицією комітету наглядової ради державного банку з питань призначень та винагород посадовим особам. Кандидати на посади голови та членів правління державного банку визначаються на умовах конкурсного відбору у порядку, встановленому наглядовою радою державного банку. Повноваження правління державного банку визначаються статутом державного банку. Порядок скликання і проведення засідань, голосування, прийняття і оформлення рішень правління державного банку визначається статутом державного банку та положенням про правління державного банку. Голова та члени правління державного банку повинні сумлінно виконувати покладені на них обов'язки, діяти в інтересах державного банку та уникати конфлікту інтересів. Голова та члени правління державного банку повинні відповідати вимогам законодавства та нормативно-правових актів Національного банку України щодо професійної придатності та ділової репутації.

Фінансова звітність державного банку підлягає обов'язковій перевірці аудиторською фірмою.

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної фінансової політики, має право отримувати будь-яку інформацію про фінансово-господарську діяльність державного банку, у тому числі інформацію, що становить банківську таємницю, необхідну для здійснення моніторингу

діяльності державного банку та стану виконання стратегії розвитку державного банку.

Між державним банком та Кабінетом Міністрів України може укладатися рамкова угода про взаємодію, якою врегульовуються питання взаємодії між державним банком, Кабінетом Міністрів України та центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної фінансової політики. Від імені державного банку рамкову угоду про взаємодію підписують голова наглядової ради державного банку та голова правління державного банку. Рамкова угода про взаємодію підлягає опублікуванню на офіційних веб-сайтах державного банку та центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної фінансової політики.

Державний банк не повинен надавати необґрунтовані переваги окремим клієнтам або вчиняти правочини з клієнтами на умовах, що не є поточними ринковими умовами.

На державний банк не поширюється обов'язок складати і виконувати річний фінансовий план відповідно до Господарського кодексу України.

Кооперативний банк створюється в порядку, передбаченому Законом України "Про банки і банківську діяльність". Законодавство про кооперацію поширюється на кооперативні банки в частині, що не суперечить зазначеному Закону.

Кооперативні банки створюються за принципом територіальності і поділяються на місцеві та центральний кооперативні банки.

Мінімальна кількість учасників місцевого (у межах області) кооперативного банку має бути не менше 50 осіб. У разі зменшення кількості учасників і неспроможності кооперативного банку протягом одного року збільшити їх кількість до мінімальної необхідної кількості діяльність такого банку припиняється шляхом зміни організаційно-правової форми або ліквідації.

Учасниками центрального кооперативного банку є місцеві кооперативні банки. До функцій центрального кооперативного банку належать централізація та перерозподіл ресурсів, акумульованих місцевими кооперативними банками, а

також здійснення контролю за діяльністю кооперативних банків регіонального рівня.

Органами управління кооперативних банків є загальні збори учасників (пайовиків), рада банку та правління банку. Органом контролю є ревізійна комісія банку. Органи управління та контролю кооперативного банку створюються та здійснюють свої повноваження відповідно до Закону України "Про банки і банківську діяльність".

Статутний капітал кооперативного банку поділяється на паї. Рівень мінімального розміру статутного капіталу кооперативного банку встановлюється Національним банком України.

Кожний учасник кооперативного банку незалежно від розміру своєї участі у капіталі банку (паю) має право одного голосу.

Прибутки або збитки кооперативного банку за результатами фінансового року розподіляються між учасниками пропорційно розміру їх паю.

При цьому, Національним банком України здійснюється банківський нагляд на консолідованій основі за банківською групою з метою забезпечення стабільності банківської системи та обмеження ризиків, на які наражається банк внаслідок участі в банківській групі, шляхом регулювання, моніторингу та контролю ризиків банківської групи у визначеному Національним банком України порядку.

Слід зазначити, що з метою захисту та представлення інтересів своїх членів, розвитку міжрегіональних та міжнародних зв'язків, забезпечення наукового та інформаційного обміну і професійних інтересів, розробки рекомендацій щодо банківської діяльності банки мають право створювати неприбуткові спілки чи асоціації.

Банківські спілки та асоціації не мають права займатися банківською чи підприємницькою діяльністю і не можуть бути створені з метою отримання прибутку.

Асоціація (спілка) банків є договірним об'єднанням банків і не має права втручатися у діяльність банків - членів асоціації (спілки).

Слід зауважити, що державне регулювання діяльності банків здійснюється Національним банком України у таких формах:

I. Адміністративне регулювання:

- 1) реєстрація банків і ліцензування їх діяльності;
- 2) встановлення вимог та обмежень щодо діяльності банків;
- 3) застосування санкцій адміністративного чи фінансового характеру;
- 4) нагляд за діяльністю банків;
- 5) надання рекомендацій щодо діяльності банків.

II. Індикативне регулювання:

- 1) встановлення обов'язкових економічних нормативів;
- 2) визначення норм обов'язкових резервів для банків;
- 3) встановлення норм відрахувань до резервів на покриття ризиків від активних банківських операцій;
- 4) визначення процентної політики;
- 5) рефінансування банків;
- 6) кореспондентських відносин;
- 7) управління золотовалютними резервами, включаючи валютні інтервенції;
- 8) операцій з цінними паперами на відкритому ринку;
- 9) імпорту та експорту капіталу. [3, с.127]

При розкритті питання щодо правового статусу банків в Україні доцільно розглядати питання з урахуванням світового досвіду.

Слід зазначити, що в Україні зарубіжний досвід банківського регулювання досліджували Хаб'юк О.І., Старинський М.В. та інші. Однак динамічність банківських відносин зумовлює необхідність переосмислення деяких досліджень та проведення нового аналізу законодавства розвинених держав.

Варто зауважити, що західний науковий світ, в основному, не розмежовує понять «банківський нагляд» та «банківське регулювання», поєднуючи їх під терміном «банківський нагляд» – banking supervision. Про це свідчить і назва основного міжнародного органу в сфері банківської співпраці – Базельського

комітету з питань банківського нагляду [34, с.47].

Система банківського регулювання та нагляду за діяльністю банків існує у країнах з ринковою економікою в тому чи іншому вигляді близько 100 років. У деяких з них вона функціонує вже понад століття – банківський нагляд США існує з 60-х років XIX ст.

Незважаючи на те, що правові аспекти банківського регулювання підлягають все більшій уніфікації міжнародною спільнотою, про що свідчить існування Базельського комітету, банківська система кожної держави все ж має свою специфіку. Особливо це стосується структури органів, які здійснюють регулювання.

Система банківського нагляду залежить від рівня незалежності центрального банку, його власності та національних традицій, що склалися при формуванні банківської системи. Науковці виділяють три типи організації наглядової діяльності:

Банківський нагляд здійснюється в рамках центрального банку – Італія, Великобританія, Греція, Іспанія, Україна, Казахстан.

Повноваження щодо банківського нагляду розподіляються між центральним банком та іншим державним органом – Німеччина, США.

Система банківського нагляду взагалі виключає участь центробанку в цьому процесі: органи банківського нагляду відокремлені від центрального банку – Швейцарія, Канада, Швеція, Данія, Австрія [35, с.67].

Для подолання наслідків світової фінансової кризи у червні 2012 р. уряди країн, що входять до Єврозони, прийняли рішення про створення Банківського Союзу з метою встановлення нових правил регулювання діяльності банків у межах Єврозони. Головними складовими Банківського Союзу є Єдиний наглядовий механізм (Single Supervisory Mechanism), управління яким здійснюється ЄЦБ, Єдиний механізм санації банків (Single Resolution Mechanism), а також Європейська система гарантування вкладів (European Deposit Guarantee Scheme) [36].

Основною метою нових правил регулювання діяльності банків є, перш за

все, зниження ймовірності виникнення криз, застосування єдиного механізму порятунку проблемних фінансових установ та забезпечення функціонування системи гарантування вкладів клієнтів і налагодження механізму державної підтримки проблемних банків [37, с.67-71; 38, с.76-87].

Ключовими напрямками фінансової реформи у країнах Єврозони є встановлення пруденційних стандартів корпоративного управління, вимог до фінансової звітності та адекватності капіталу, вдосконалення методології розрахунків показників, за допомогою яких оцінюється стан як банківського, так і корпоративного сектору, агрегованих мікропруденційних показників, розвитку базових і нормативних індикаторів, використання стрес-тестування.

Макропруденційні індикатори охоплюють дві категорії показників: агреговані мікропруденційні та макроекономічні. В залежності від типу виявлених проблем, більшу увагу приділяють тим чи іншим показникам. Це обумовлює існування певних відмінностей у системі показників за різними країнами. Наприклад, ЄЦБ зосередився на аналізі показників діяльності банків як потужніших фінансових посередників, використовуючи при цьому три категорії індикаторів: стійкості банківської системи, макроекономічного розвитку, а також стану фінансово-економічного середовища. Доречно зауважити, що Світовий банк враховує однаково як макроекономічні, так і показники стійкості фінансової системи.

В останні кілька років підходи до наглядової роботи та оцінки фінансової стійкості банків еволюціонували в напрямку більш детального врахування впливу різних стресових сценаріїв на капітал та ліквідність. На додаток до власних оцінок нагляду, в ряді країн проводиться регулярна незалежна оцінка якості активів, а також стрес-тестування активів і ліквідності найбільших банків — згідно попередньо узгодженої методики та під ефективним контролем регулятора. Проведення такої оцінки дозволяє істотно доповнити інструментарій та дані нагляду і визначити реальну потребу найбільших банків у капіталі й ліквідності.

Незважаючи на той факт, що у розвинутих зарубіжних країнах

пріоритетом є не подолання, а своєчасна діагностика та оперативне запобігання розвитку банківських криз, заходи раннього перешкоджання поширенню деструктивних кризових процесів займають вагоме місце в сучасній їх багатогранній регулятивній конструкції та системі банківського нагляду.

Сьогодні перед суспільством постає проблема вдосконалення національної банківської системи в умовах глобального розвитку, проведення корекції стратегії розвитку банківського сектора України з метою запобігання ризикам та їх мінімізації, враховуючи негативні тенденції глобальної фінансової кризи.

Саме банківська система має відіграти важливу роль в утворенні оптимального середовища для мобілізації й вільного переливу капіталів, дотриманні фінансової стійкості та інтеграції її у світовий фінансовий простір. [39].

Отже, дослідження засад правового статусу банків має важливе значення для встановлення пріоритетних напрямів функціонування банків в цілому та обґрунтування стратегії щодо формування системи регулювання банківської діяльності.

Одним з важливих напрямів розвитку в банківській діяльності є підвищення дієвості системи фінансової безпеки України через функціональне збалансування та ефективне взаємодоповнення системи пруденційного регулювання і нагляду.

Також, мінімізація впливу негативних зовнішніх явищ та факторів на українську банківську систему, які можуть виникнути у майбутньому, та підвищення її здатності протистояти системним ризикам є одним з актуальних шляхів розвитку.

Крім того, удосконалення процесу роботи банків в Україні шляхом підвищення операційної та економічної ефективності такої роботи сприятиме підвищенню загального рівня довіри населення до банківської системи України.

Підвищення загального рівня довіри до банківської системи України є однією з головних передумов мобілізації необхідних довгострокових ресурсів для забезпечення сталого економічного розвитку, високого рівня життя та

соціального захисту найбільш вразливих верств населення України.

2.3. Прове регулювання банківської діяльності

В Україні банківська діяльність сучасних банків базується насамперед на здійсненні банківських операцій щодо надання кредитів, залучення депозитів і здійснення розрахункових операцій власних клієнтів.

Основними принципами діяльності банків є принципи законності, нормотворчості, незалежності, економічної самостійності, спеціальної правоздатності, дотримання банківської таємниці. Сьогодні вітчизняна банківська система неповною мірою відповідає міжнародним стандартам. Важливими передумовами наближення її до рівня європейських держав є подальший розвиток та вдосконалення банківського законодавства.

Стабільна банківська система, що динамічно розвивається, – неодмінна передумова стійкого економічного зростання. У сучасній економіці банківська система має величезне значення завдяки зв'язкам цієї системи з усіма секторами економіки. Найважливіші функції банків полягають у забезпеченні безперебійного грошового обігу капіталу, в наданні можливостей отримання необхідного фінансування підприємствами, державою, приватними особами, а також створенні сприятливих умов для вкладання коштів з метою нагромадження заощаджень у національній економіці [40, с.231].

Правове регулювання діяльності банків – це важлива функція держави, яку вона виконує з метою забезпечення стабільності банківської системи. Регулювання та банківський нагляд здійснюються відповідно до Конституції України, Закону України «Про банки і банківську діяльність», Закону України «Про Національний банк України», інших законодавчих актів України та нормативно-правових актів Національного банку України [8].

Закон України «Про банки і банківську діяльність» закріплює елементний склад банківської системи, а також економічні, організаційні та правові засади створення, функціонування та реорганізації чи ліквідації цих установ.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [8] банківська діяльність займається залученням у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб, а також розміщенням таких коштів від свого імені, на власних умовах та на свій ризик, відкриттям і веденням банківських рахунків фізичних та юридичних осіб.

Важлива роль у регулюванні банківських відносин належить підзаконним актам, що містять норми банківського права, таким як акти Президента України та Кабінету Міністрів України; акти міністерств та відомств, що стосуються банківської сфери, а також правові акти Національного банку України [41, с.33-37].

Сьогодні можна зазначити, що вітчизняне банківське законодавство є досить заплутаним і таким, що не зовсім різниться логікою власної побудови. Зокрема, правові норми, котрі регламентують банківську діяльність, хаотично «розпорошені» по досить значному масиву нормативно-правових актів, що сильно перешкоджає їх практичній реалізації, а іноді навіть унеможлиблює її [42].

Правова інфраструктура банківського регулювання в Україні має три рівні:

- 1) Законодавство. За відсутності єдиного систематизованого нормативно-правового акту, норми якого б урегульовували взаємовідносини, що виникають у сфері банківської діяльності, такого, як наприклад, Банківський кодекс, банківське законодавство, класифікують як загальне, такі спеціальне. До загального законодавства належать Закони України, які визначають основні принципи діяльності суб'єктів ринку, наприклад, Закон України «Про господарські товариства», «Про цінні папери та фондовий ринок», Закон України «Про державне регулювання ринку фінансових послуг», Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», Закон України «Про інвестиційну діяльність», Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом», тощо.

Спеціальне законодавство спрямоване на врегулювання взаємовідносин між суб'єктами ринку банківських послуг. До нього належать Закон України

«Про банки і банківську діяльність» [8], Закон України «Про Національний банк України» [26], «Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати» [43], Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» [44], Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [45].

2) Серії регулятивних правил. Регулятивні (підзаконні нормативні) акти стосуються безпосередньо правил здійснення банківських операцій, які розробляють компетентні наглядові органи. Сюди можна віднести Постанови Кабінету Міністрів, Постанови Правління Національного банку України, Укази Президента. Приклади охоплюють і правила регулювання достатності капіталу; порядок формування обов'язкових резервів; правила здійснення валютних операцій тощо.

3) Роз'яснення та коментарі до нормативно-правових документів. Це інтерпретація нормативно-правових актів, що надає наглядовий орган для деталізації своїх дій щодо застосування законодавства або регулятивних правил. Особливе місце у процесі формування правового поля діяльності банків відводять Національному банку України.

Здійснення його правотворчої діяльності регламентується:

- правилами підготовки, надсилання та обліку проектів законодавчих актів та законодавчих пропозицій, що вносяться на розгляд Верховної Ради України Національним банком України у порядку законодавчої ініціативи, затверджених постановою Правління Національного банку України від 23.02.1998 № 60 [33];

- інструкцією про порядок підготовки, видання, реєстрації та систематизації нормативно-правових актів Національного банку України, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 30.12.99 № 634 [30];

- методикою проведення аналізу впливу регуляторного акта Національного банку України та Методикою відстеження результативності регуляторного акта Національного банку України, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 14.04.2004 № 471

[46].

Нормативно-правові акти центрального банку України видають у формі постанов Правління Національного банку України та затверджених ними інструкцій, положень, правил. Нормативні акти Національного банку підлягають обов'язковій державній реєстрації в Міністерстві юстиції України та набирають чинності через десять днів після їхньої реєстрації, якщо в них самих не встановлено пізніший термін набуття юридичної сили.

Вітчизняному банківському законодавству характерно: багаторівневий характер правового регулювання банківської діяльності та наявності значної кількості підзаконних нормативних актів; відсутність єдиного кодифікованого акту з банківської діяльності; динамічність норм банківського права, постійне внесення змін і доповнень до нормативних актів; суперечність та складність багатьох нормативних актів, їх неузгодженість з актами, що стосуються ринкового господарювання.

Не зважаючи на трудомісткі процедури аналізу регуляторних актів Національного банку України, спостерігається значна їхня невідповідність чинному законодавству, що спричиняє шквал судових позовів з боку банків проти Національного банку України. За таких умов особливої ваги набуває процес пошуку шляхів вдосконалення вітчизняного законодавства. Одним з варіантів вирішення цієї проблеми є вивчення та впровадження кращих здобутків нормотворчої діяльності центральних банків зарубіжних країн у сучасну вітчизняну банківську практику. Поруч з цим, існує реальна потреба адаптації, гармонізації та апроксимації чинних та майбутніх вітчизняних правових актів з основними положеннями та нормами законодавства Євросоюзу.

Отже, з метою забезпечення умов для приведення у відповідність основних засад інтеграційного розвитку вітчизняної банківської системи до світових стандартів доцільно реалізувати систему послідовних заходів правового характеру, що охоплюють:

- проведення масштабних досліджень нормативно-правових актів Національного банку України на предмет їх відповідності чинному

законодавству. За результатами проведеного аналізу розробити механізм їх узгодження, уникаючи при цьому подвійних стандартів;

- систематизацію наявних законодавчих та нормативних правових документів в єдиний кодифікований акт – Кодекс банківської діяльності;
- надання правовій базі регулювання діяльності банків ознак стабільності та прогнозованості розвитку;
- розробку норм банківського законодавства щодо забезпечення належного рівня корпоративного управління в банках України.
- вдосконалення існуючого законодавства щодо: організації банківського нагляду; застосування інструментів грошово-кредитної політики, захисту прав кредиторів; участі банків на фондовому ринку; а також розробку правових положень діяльності філій іноземних банків в Україні.

Важливу роль у розвитку національного банківського законодавства має відіграти процес міжнародного співробітництва у сфері правового регулювання банківської діяльності, адаптації його до відповідного законодавства Європейського Союзу, поступового приведення нормативних актів України до європейських стандартів.

Правове регулювання банківської діяльності в Україні за останні роки змінилось. Внесено зміни до Закону України «Про банки та банківську діяльність», відповідно до яких передбачені інший розмір статутного капіталу банків та інші терміни приведення у відповідність його розміру; запроваджені нові правила корпоративного управління банків щодо розкриття даних про структуру власності, визначення ключових учасників банку; уточнені й доповнені питання виключної компетенції загальних зборів учасників та Ради банку, необхідності незалежних членів і нових критеріїв кваліфікації пов'язаних з банком осіб, застосування особливостей відповідно до Закону України «Про фінансову реструктуризацію».

Таким чином, банківська система України функціонує на підставі цілої системи нормативно-правових актів, яка визначається терміном «банківське законодавство», які регулюють суспільні відносини у сфері банківської

діяльності. Динамічний процес банківських відносин вимагає постійного внесення змін, спрямованих на вдосконалення нормативно-правової бази.

2.4. Правове регулювання надання банківських послуг

В Україні, як і в багатьох країнах світу, банки є найбільш розвинутими фінансовими установами, які відіграють ключову роль у реалізації економічної і соціальної політики країни та наданні необхідних фінансових послуг для всіх категорій підприємств, установ та організацій і всіх верств населення.

На даний час, в Україні 75 діючих банків та 57 банків, які перебувають у стані ліквідації.

Нас сьогодні банки у своїй діяльності керуються Конституцією України, законами України «Про Національний банк України» [26], «Про банки і банківську діяльність» [8], постановою Кабінету міністрів України «Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України» [47], законодавством України про акціонерні товариства та інші види господарських товариств, іншими законодавчими актами України, нормативними актами Національного банку України [49, 50, 51] і своїми статутами.

Слід зазначити, що банк – це юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги, відомості про яку внесені до Державного реєстру банків. При цьому, клієнт банку – це будь-яка фізична чи юридична особа, що користується послугами банку.

Національний банк України здійснює регулювання та банківський нагляд відповідно до положень Конституції України, Закону України «Про банки і банківську діяльність» [8], Закону України "Про Національний банк України" [26], інших законодавчих актів України та нормативно-правових актів Національного банку України. Національний банк України визначає особливості регулювання та нагляду за системно важливим банком, банком, що має статус Розрахункового центру з обслуговування договорів на фінансових ринках, з урахуванням специфіки діяльності таких банків.

Основним нормативним документом, що регулює відносини, що виникають під час заснування, реєстрації, діяльності, реорганізації та ліквідації банків є Закон України «Про банки і банківську діяльність» [8].

Банк має право надавати банківські та інші фінансові послуги (крім послуг у сфері страхування), а також здійснювати іншу діяльність як у національній, так і в іноземній валюті.

Банк має право здійснювати банківську діяльність на підставі банківської ліцензії шляхом надання банківських послуг.

До банківських послуг належать:

- 1) залучення у вклади (депозити) коштів та банківських металів від необмеженого кола юридичних і фізичних осіб;
- 2) відкриття та ведення поточних (кореспондентських) рахунків клієнтів, у тому числі у банківських металах, та рахунків умовного зберігання (ескроу);
- 3) розміщення залучених у вклади (депозити), у тому числі на поточні рахунки, коштів та банківських металів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик.

Банківські послуги дозволяється надавати виключно банку. Центральний депозитарій цінних паперів має право провадити окремі банківські операції на підставі ліцензії на здійснення окремих банківських операцій, що видається у встановленому Національним банком України порядку.

Також, банк має право надавати своїм клієнтам (крім банків) фінансові послуги, у тому числі шляхом укладення з юридичними особами (комерційними агентами) агентських договорів. Перелік фінансових послуг, що банк має право надавати своїм клієнтам (крім банків) шляхом укладення агентських договорів, встановлюється Національним банком України. Банк зобов'язаний повідомити Національний банк України про укладені ним агентські договори. Національний банк веде реєстр комерційних агентів банків та встановлює вимоги до них. Банк має право укладати агентський договір з юридичною особою, яка відповідає встановленим Національним банком України вимогам.

Банк надає фізичним та юридичним особам послуги з торгівлі валютними

цінностями у готівковій формі та безготівковій формі з одночасним зарахуванням валютних цінностей на їхні рахунки відповідно до Закону України «Про валюту і валютні операції».

Крім надання фінансових послуг, банк має право здійснювати також діяльність щодо:

- 1) інвестицій;
- 2) випуску власних цінних паперів;
- 3) випуску, розповсюдження та проведення лотерей;
- 4) зберігання цінностей (у тому числі щодо обліку і зберігання цінних паперів та інших коштовностей, конфіскованих (заарештованих) на користь держави та/або визнаних безхазяйними) або надання в майновий найм (оренду) індивідуального банківського сейфа;
- 5) інкасації коштів та перевезення валютних цінностей;
- 6) ведення реєстрів власників іменних цінних паперів (крім власних акцій);
- 7) надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських та інших фінансових послуг.

Разом з тим, банк має право вчиняти будь-які правочини, необхідні для надання ним банківських та інших фінансових послуг та здійснення іншої діяльності.

Банк має право розпочати новий вид діяльності або надання нового виду фінансових послуг (крім банківських) за умови виконання встановлених Національним банком України вимог щодо цього виду діяльності або послуги.

Не пізніше як за місяць до початку нового виду діяльності або надання нового виду фінансових послуг (крім банківських) банк зобов'язаний повідомити про це Національний банк України згідно з вимогами та в порядку, встановленими Національним банком України.

Національний банк України з метою захисту прав вкладників та інших кредиторів має право встановлювати додаткові вимоги, включаючи вимоги щодо підвищення рівня регулятивного капіталу банку чи інших економічних нормативів, щодо певного виду діяльності та надання фінансових послуг, які має

право здійснювати банк.

Банк самостійно встановлює процентні ставки та комісійну винагороду за надані послуги.

Кредитні операції, які може здійснювати банк:

- 1) здійснення операцій на ринку цінних паперів від свого імені;
- 2) надання гарантій і поручительств та інших зобов'язань від третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі;
- 3) придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги, приймаючи на себе ризик виконання таких вимог та прийом платежів (факторинг);
- 4) лізинг.

Забороняється банкам прямо чи опосередковано надавати кредити для придбання власних цінних паперів, акцій інших банків та надання субординованого боргу банкам. Використання цінних паперів власної емісії для забезпечення кредитів можливе з дозволу Національного банку України.

Крім того, забороняється банкам опосередковано здійснювати кредитні операції з пов'язаними з банком особами.

Банк зобов'язаний при наданні кредитів додержуватись основних принципів кредитування, у тому числі перевіряти кредитоспроможність позичальників та наявність забезпечення кредитів, додержуватись встановлених Національним банком України вимог щодо концентрації ризиків.

Інформацію банк використовує з Кредитного реєстру для оцінки кредитного ризику.

Разом з тим, банки здійснюють прямі інвестиції та операції з цінними паперами відповідно до законодавства України про цінні папери, інвестиційну діяльність та згідно з нормативно-правовими актами Національного банку України.

Банк має право здійснити інвестицію лише на підставі письмового дозволу Національного банку України, який надається в порядку, встановленому Національним банком України.

Для здійснення банківської діяльності банки відкривають та ведуть кореспондентські рахунки у Національному банку України та інших банках в Україні і за її межами, банківські рахунки для фізичних та юридичних осіб у гривнях та іноземній валюті.

Банківські розрахунки проводяться у готівковій та безготівковій формах згідно із правилами, встановленими нормативно-правовими актами Національного банку України.

Безготівкові розрахунки проводяться на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді.

Банки в Україні можуть використовувати як платіжні інструменти платіжні доручення, платіжні вимоги, вимоги-доручення, векселі, чеки, банківські платіжні картки та інші дебетові і кредитові платіжні інструменти, що застосовуються у міжнародній банківській практиці.

Платіжні інструменти мають бути оформлені належним чином і містити інформацію про їх емітента, платіжну систему, в якій вони використовуються, правові підстави здійснення розрахункової операції і, як правило, держателя платіжного інструмента та отримувача коштів, дату валютування, а також іншу інформацію, необхідну для здійснення банком розрахункової операції, що цілком відповідають інструкціям власника рахунку або іншого передбаченого законодавством ініціатора розрахункової операції.

При виконанні розрахункової операції банк зобов'язаний перевірити достовірність та формальну відповідність документа.

Відносини банку з клієнтом регулюються законодавством України, нормативно-правовими актами Національного банку України та угодами (договорами) між клієнтом та банком.

Банкам забороняється в односторонньому порядку змінювати умови укладених з клієнтами договорів, зокрема, збільшувати розмір процентної ставки за кредитними договорами або зменшувати її розмір за договорами банківського вкладу (крім вкладу на вимогу), за винятком випадків, встановлених законом.

Клієнт має право доступу до інформації щодо діяльності банку. Банки

зобов'язані на вимогу клієнта надати таку інформацію:

- 1) відомості, які підлягають обов'язковій публікації, про фінансові показники діяльності банку та його економічний стан;
- 2) перелік керівників банку та його відокремлених підрозділів, а також фізичних та юридичних осіб, які мають істотну участь у банку;
- 3) перелік послуг, що надаються банком;
- 4) ціну банківських послуг;
- 5) іншу інформацію та консультації з питань надання банківських послуг;
- 6) щодо кількості акцій (паїв) банку, які знаходяться у власності членів виконавчого органу банку, та інформацію в обсязі, визначеному Національним банком України, про осіб, частки яких у статутному капіталі банку перевищують 5 відсотків;
- 7) інформацію, обов'язковість надання якої передбачена законом.

Банк зобов'язаний мати власний веб-сайт та розміщувати на ньому інформацію, визначену законами, нормативно-правовими актами Національного банку України, а також нормативно-правовими актами Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. Банк несе відповідальність за актуальність та достовірність інформації, розміщеної на його веб-сайті.

Національний банк України має право визначати мінімальний обсяг інформації, яка повинна надаватися споживачу фінансових послуг щодо кожного виду банківської послуги, якщо такий мінімальний обсяг інформації не встановлений законом.

Банк відповідає за своїми зобов'язаннями всім своїм майном відповідно до законодавства [8].

Отже, всі правові норми, що регулюють організацію банківської системи і проведення банківських операцій, у своїй сукупності формують визначений комплекс норм і мають предметну єдність. Крім того, норми банківського права включають норми інших галузей національного права, наприклад, норми цивільного права регулюють товарно-грошові відносини, що складаються при здійсненні банками та іншими фінансовими інститутами банківських операцій

або застосування застави у кредитних правовідносинах. Норми адміністративного права регулюють управління кредитною системою і визначають основи побудови банківської системи в країні.

Таким чином, банківська діяльність тісно пов'язана з економічними процесами в державі і застосовується для врегулювання специфічних відносин, що виникають у процесі банківської діяльності та надання банківських послуг.

В умовах ринкової економіки банківська діяльність відіграватиме дедалі більш значну й активну роль у державі, яка спрямована на забезпечення раціонального й ефективного функціонування банківської системи в державі, сприятиме розвитку кредитної системи, встановленню правових основ розрахунків та валютних відносин на території України.

В нинішніх ринкових умовах банківська діяльність сприяє вдосконаленню економічних відносин і способів їх правового регулювання та підвищенню ефективності функціонування банківської системи, здатної мобілізувати фінансові ресурси та сконцентрувати їх на пріоритетних напрямках структурної перебудови економіки.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Для забезпечення фінансової стабільності потрібна злагоджена робота всіх учасників фінансового ринку: Національного банку України, банків, небанківських фінансових установ та регуляторів ринку, а також дієва підтримка органів державної влади.

Отже, проведене дослідження на тему «Правове регулювання банківської діяльності» дало можливість сформулювати наступні загальні висновки до роботи:

1. Аналізуючи погляди науковців, праці вітчизняних вчених мають велике теоретичне та практичне значення для становлення банківської системи України.

Банківська система України складається з Національного банку України та інших банків, а також філій іноземних банків, що створені та діють на території України відповідно до чинного законодавства.

Національний банк України є центральним банком України, особливим центральним органом державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого визначаються у встановленому законодавством порядку. Основною його функцією як центрального банку держави є забезпечення стабільності грошової одиниці України.

Слід зазначити, що фінансова діяльність держави невід'ємно пов'язана з діяльністю банків, оскільки вона здійснюється через банки, вказується на публічний аспект проблеми, що вимагає від держави специфічного регулювання, якому притаманний владний імперативний характер з урахуванням економічних особливостей цих відносин.

При дослідженні правових відносин, які виникають у процесі функціонування банківської системи, науковцями наголошується на їх неоднорідному характерові, оскільки частина їх регулюється нормами фінансового права, інші – цивільно-правовими, адміністративно-правовими та

іншими нормами.

Передусім підкреслюється пріоритет фінансово-правового регулювання в процесі функціонування банківської системи і зазначається, що на сучасному етапі особливо важливим, з точки зору державного інтересу, виступає публічний аспект діяльності всієї банківської системи.

Слід зауважити, що фінансова діяльність держави невід'ємно пов'язана з діяльністю банків, оскільки вона здійснюється через банки, вказується на публічний аспект проблеми, що вимагає від держави специфічного регулювання, якому притаманний владний імперативний характер з урахуванням економічних особливостей цих відносин.

2. Банківська діяльність є одним з елементів фінансової діяльності держави і складність банківської діяльності полягає в тому, що вона охоплює обіг як державних, так і приватних фінансових ресурсів, причому зв'язок між ними часто є міцним і нерозривним. Законом України «Про банки і банківську діяльність» визначено банківську діяльність, як залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб.

Отже, сутність банківської діяльності законодавець обмежує переліком тільки трьох основних банківських операцій, який, по-перше, є значно ширшим, оскільки інші банківські операції містяться у наступних статтях закону, а по-друге, визначення є звуженим тільки до права на надання банківських операцій, якими банківська діяльність не обмежується.

Банківська діяльність, яка охоплює рух фінансових ресурсів, які є за змістом грошовими і складають основу фінансової системи держави, хоч і знаходиться на межі публічно-правового регулювання, потребує інструментального механізму правового регулювання з боку держави та уповноважених суб'єктів. Не можливо розглядати банківські відносини, що складаються в процесі банківської діяльності тільки з позицій цивільного права, або адміністративного, або господарського права, оскільки грошовий обіг в

цілому і, зокрема банківські операції, регулюються, перш за все, з публічно-правових позицій, а потім вже з метою захисту приватних інтересів.

3. Досліджуючи генезис законодавства про банківську діяльність, можна прослідкувати, що банківська система України пройшла декілька етапів формування, зокрема, активного становлення і розвитку банківської системи, стагнацію та зростання банківської кризи.

На сьогодні банки у своїй діяльності керуються Конституцією України, Законами України «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність», законодавством України про акціонерні товариства та інші види господарських товариств, іншими законодавчими актами України, нормативними актами Національного банку України і своїми статутами.

Забезпечення стабільності банківської системи є одним з першочергових завдань, які необхідно вирішити на шляху інтеграції країни до європейського економічного простору. Потужна банківська система є необхідною умовою забезпечення сталого економічного зростання. Адже саме банки є одним із головних джерел інвестування фінансових ресурсів в економіку країни.

Правовий розвиток банківської системи України – одна з необхідних умов ефективного функціонування економіки країни при переході до ринкових відносин, оскільки він сприяє раціональному використанню фінансових ресурсів.

На сьогодні банківська система України є ключовою частиною фінансової системи країни, важливим елементом господарського механізму, де реформування розпочалося раніше ніж в інших секторах економіки. Саме правове регулювання банківської системи відіграє важливу роль у створенні оптимального середовища для мобілізації й вільного переливання капіталів, нагромадження коштів для структурної перебудови економіки, приватизації й розвитку підприємництва.

4. Дослідження засад правового статусу банків має важливе значення для встановлення пріоритетних напрямів функціонування банків в цілому та обґрунтування стратегії щодо формування системи регулювання банківської

діяльності.

Система банківського нагляду залежить від рівня незалежності центрального банку, його власності та національних традицій, що склалися при формуванні банківської системи. Виділяють три типи організації наглядової діяльності:

- банківський нагляд здійснюється в рамках центрального;
- повноваження щодо банківського нагляду розподіляються між центральним банком та іншим державним органом;
- система банківського нагляду взагалі виключає участь центробанку в цьому процесі: органи банківського нагляду відокремлені від центрального банку.

Одним з важливих напрямів розвитку в банківській діяльності є підвищення дієвості системи фінансової безпеки України через функціональне збалансування та ефективне взаємодоповнення системи пруденційного регулювання і нагляду.

5. Основними принципами діяльності банків є принципи законності, нормотворчості, незалежності, економічної самостійності, спеціальної правоздатності, дотримання банківської таємниці.

Правове регулювання діяльності банків – це важлива функція держави, яку вона виконує з метою забезпечення стабільності банківської системи. Регулювання та банківський нагляд здійснюються відповідно до Конституції України, Закону України «Про банки і банківську діяльність», Закону України «Про Національний банк України», інших законодавчих актів України та нормативно-правових актів Національного банку України.

Важлива роль у регулюванні банківських відносин належить підзаконним актам, що містять норми банківського права, таким як акти Президента України та Кабінету Міністрів України; акти міністерств та відомств, що стосуються банківської сфери, а також правові акти Національного банку України.

Сьогодні вітчизняна банківська система неповною мірою відповідає міжнародним стандартам. Важливими передумовами наближення її до рівня

європейських держав є подальший розвиток та вдосконалення банківського законодавства.

6. Досліджуючи питання правового регулювання надання банківських послуг, можна зробити висновок, що основним нормативним документом, що регулює відносини, що виникають під час заснування, реєстрації, діяльності, реорганізації та ліквідації банків є Закон України «Про банки і банківську діяльність».

Банк має право надавати банківські та інші фінансові послуги (крім послуг у сфері страхування), а також здійснювати іншу діяльність як у національній, так і в іноземній валюті.

Банк має право здійснювати банківську діяльність на підставі банківської ліцензії шляхом надання банківських послуг.

До банківських послуг належать:

- 1) залучення у вклади (депозити) коштів та банківських металів від необмеженого кола юридичних і фізичних осіб;
- 2) відкриття та ведення поточних (кореспондентських) рахунків клієнтів, у тому числі у банківських металах, та рахунків умовного зберігання (ескроу);
- 3) розміщення залучених у вклади (депозити), у тому числі на поточні рахунки, коштів та банківських металів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик.

Отже, всі правові норми, що регулюють організацію банківської системи і проведення банківських операцій, у своїй сукупності формують визначений комплекс норм і мають предметну єдність. Крім того, норми банківського права включають норми інших галузей національного права, наприклад, норми цивільного права регулюють товарно-грошові відносини, що складаються при здійсненні банками та іншими фінансовими інститутами банківських операцій або застосування застави у кредитних правовідносинах. Норми адміністративного права регулюють управління кредитною системою і визначають основи побудови банківської системи в країні.

7. Серед перспективних напрямків удосконалення чинного законодавства

у сфері банківської діяльності з метою забезпечення умов для приведення у відповідність основних засад інтеграційного розвитку вітчизняної банківської системи до світових стандартів доцільно реалізувати систему послідовних заходів правового характеру, що охоплюють:

- проведення масштабних досліджень нормативно-правових актів Національного банку України на предмет їх відповідності чинному законодавству. За результатами проведеного аналізу розробити механізм їх узгодження, уникаючи при цьому подвійних стандартів;
- систематизацію наявних законодавчих та нормативних правових документів в єдиний кодифікований акт – Кодекс банківської діяльності;
- надання правовій базі регулювання діяльності банків ознак стабільності та прогнозованості розвитку;
- розробку норм банківського законодавства щодо забезпечення належного рівня корпоративного управління в банках України;
- вдосконалення існуючого законодавства щодо: організації банківського нагляду; застосування інструментів грошово-кредитної політики, захисту прав кредиторів; участі банків на фондовому ринку; а також розробку правових положень діяльності філій іноземних банків в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лебедев В. А. Фінансове право України : підручник / за ред. В.А. Лебедева. Київ: Юрінком Інтер, 2014. 125 с.
2. Целуйко О.В. Правові та організаційні засади діяльності державних банків в Україні : дис. канд. юрид. наук: 12.00.07/ О. В. Целуйко; Одеськ. нац. Університет державної податкової служби, Ірпінь., 2011, 208 с.
3. Фінансове право України: навч. посібник (у схемах, таблицях та коментарях) / К. А. Гурковська, О. Б. Мороз, Ю. С. Назар, Л. М. Сукмановська. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 308 с.
4. Хитра І.Я. Адміністративно-правове забезпечення діяльності банків в Україні : дис. канд. юрид. наук: 12.00.07/ І. Я. Хитра; Академія праці і соціальних відносин Федерації професійних спілок України, Київ., 2011, 252 с.
5. Фінансове право: підручник / за заг. ред. О. П. Гетманець; Бандурка О. М., О. П. Гетманець, Ю. М. Жорнокуй та ін.; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. 392 с.
6. Коваленко А.А. Правові та організаційні засади діяльності державних банків в Україні Публічно-правове регулювання банківської діяльності : дис. канд. Юрид. наук: 12.00.07/ А. А. Коваленко; Відкритий міжн. Університет розвитку людини»Україна, Київ., 2016, 199 с.
7. Костюченко О. А. Банківське право: навч. посібник. — К.: КНЕУ, 1999. 168 с.
8. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 17.12.2000 № 2121-III. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
9. Латковська Т.А., Фінансово-правове регулювання організації та функціонування банківської системи в Україні та зарубіжних країнах: порівняльно-правовий аналіз: дис. доктора юрид. наук: 12.00.07. Одеса.,2008, 543 с.
10. Гавальда К., Банковское право (Учреждения-Счета-Операции-Услуги) /

- Гавальда К. , Стуфле Ж., под ред. В. Я. Лисняка; пер. с фр. –М. : АО Финстатинформ, 1996. 566 с.
11. Жарковская Е.П., Банковское дело : курс лекций / Е.П. Жарковская, И. Арендс. Москва: ИКФ Омега-Л, 2002. 399 с.
 12. Жуков А.М., Иоффе А.Ю., Кротюк В.Л., Пасічник В.В., Селіванов А.О. та ін. Банківське право України: навч. посіб / за заг. ред. А.О. Селіванова. – Київ: Вид-во Дім «Ін Юре», 2000. 384 с.
 13. Біленчук П.Д., Диннік О.Л., Лютий І. О., Скороход О.В. Банківське право: українське і європейське : навч. посіб. / за заг. ред. П.Д. Біленчука. – Київ: Атіка, 1999. 400 с.
 14. Карманов С. В., Банківське право України : навч. посіб. / С. В. Карманов. – Харків: Консум, 2008. 463 с.
 15. Гуревич Е. А. Очерки советского банковского права / Гуревич Е. А. –Л. : Юриздат, 1952. 169 с.
 16. Ровинський Е. А. Основные вопросы теории советского финансового права / Е. А. Ровинський. – Москва : Госюриздат, 1960. 193 с.
 17. Воронова Л. К. Фінансове право України : підручник / за ред. Л. К. Воронова. Київ: Моя книга, 2006. 320 с.
 18. Банковское право : курс лекций / за ред. А. Г. Братко. Москва: Єксмо, 2006. 704 с.
 19. Старинський М. В. Банки як учасники адміністративно-деліктних відносин у сфері банківської діяльності : монографія / М. В. Старинський: наук. ред. Д. М. Лук'янець. Суми: Мрія ТОВ, 2009. 208 с.
 20. Круглова Н. Ю. Хозяйственное право / за ред. Н. Ю. Круглова. – Москва: Рус. Деловая лит., 1997. 608 с.
 21. Орлюк О. П. Теоретичні питання банківського права і банківського законодавства / за ред. О. П. Орлюк. Київ: Юринком Інтер, 2003. 103 с.
 22. Павленко М. В. Теоретичні проблеми дослідження банківського права / М. В. Павленко / Часопис Київськ. ун-ту права. 2002. - №2.- с. 123-130
 23. Финансовое право : учебник / отв. ред. Н. И. Химичева. – 2-е изд. перераб.

- и доп. Москва: Юрист, 2002. 324с.
24. Гроші та кредит : підручник / М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна та ін. ; за заг. ред. М. І. Савлука. – Київ: КНЕУ, 2001. 602 с.
 25. Гроші та кредит : підручник / М. І. Савлук, А. М. Мороз, І. М. Лазепко та ін.; за заг. ред. М. І. Савлука. [5-те вид., без змін]. Київ: КНЕУ, 2008. 744 с.
 26. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14>
 27. Декларації про державний суверенітет України: Декларація від 16.07.1990 № 55-XII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>
 28. Про економічну самостійність України: Закон України від 03.08.1990 № 142-XII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-12#Text>
 29. Про порядок введення в дію Закону України «Про банки і банківську діяльність»: Постанова Верховної Ради України від 20.0.1991 № 873-XII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/873-12#Text>
 30. Васюренко О.В. Банківські операції: навч. посіб. Київ: т-во «Знання», 2000. 243 с.
 31. Вовчак О.Д. Банківська справа: Навчальний посібник. – Львів: Новий Світ-2000, 2008. 560 с.
 32. Основні показники діяльності банків України. *Верховна Рада України*. URL: <http://www.bank.gov.ua>
 33. Сайт Національного банку України. *Верховна Рада України*. URL: <https://bank.gov.ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#1>
 34. Хаб'юк О. Банківське регулювання та нагляд через призму рекомендацій Базельського комітету: Монографія. Івано-Франківськ: ПрутПринт, 2008. 263 с.
 35. Старинський М.В. Порівняльне банківське право: Навч. посібник. / М.В. Старинський. Суми: ВІД "Університетська книга", 2006. 113 с.
 36. Banking Union. *Верховна Рада України*. URL:

http://ec.europa.eu/finance/general-policy/banking-union/index_en.htm

37. Вдовичин Я. І. Роль єдиного наглядового механізму в забезпеченні стабільності Єврозони / Науковий вісник ХДУ. 2014. № 7. С. 67-71.
38. Савчук С.С. Створення Європейського банківського союзу як завершальна стадія формування Економічного і валютного союзу ЄС / Журнал порівняльного і європейського права. Вип.1, 2017. С. 76—87.
39. А.О. Костюченко Банківське право: підручник / 2-ге вид., переробл. та допов, Київ: Атіка, 2011. URL: <http://textbooks.net.ua/content/category/6/5/14/>
40. Кредит і банківська справа : підручник / О.Д. Вовчак, Н.М. Руцишин, Т.Я. Андрейків. Київ: Знання, 2008. 564 с.
41. Берлач А.І. Банківське право України : навч. посіб. для дистанційного навчання / А.І. Берлач, Ю.О. Тараненко ; за заг. ред. А.І. Берлача. Київ: Університет «Україна», 2016. 308 с.
42. Кирилюк Д.К. До питання необхідності розробки та прийняття Банківського кодексу в Україні / *Юридичний журнал*. 2016. № 12. URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2484>.
43. Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати: Закон України від 19.06.2003 № 979-IV. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/979-15#Text>
44. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 23.02.2012 № 979-IV. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17#Text>
45. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України від 07.02.2019. № 2473-VIII / Відомості Верховної Ради України. №29. Ст. 137
46. Про затвердження методик проведення аналізу впливу та відстеження результативності регуляторного акта Національного банку України: постанова Кабінету міністрів України і Національного банку України від 14.04.2004 № 471. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/471-2004-%D0%BF#Text>
47. Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України: постанова

Кабінету міністрів України від 18.07.2007 № 950. *Верховна Рада України*.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950-2007-%D0%BF#Text>

48. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 № 361-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>
49. Про затвердження Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні: постанова Правління Національного банку України 29.12.2017 № 148. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0148500-17#Text>
50. Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті: постанова Національного банку України 21.01.2004 № 22. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04#Text>
51. Про затвердження Інструкції про ведення касових операцій банками в Україні: постанова Правління Національного банку України 25.09.2018 № 103. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0103500-18#Text>
52. Про валюту і валютні операції: Закон України від 21.06.2018 № 2473- VIII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>
53. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 № 2664-III. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text>
54. Про затвердження Положення про ліцензування банків: постанова Національного банку України 22.12.2018 № 149. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0149500-18#Text>
55. Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах постанова Національного банку України 11.06.2018 № 64. *Верховна Рада України*. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#Text>

56. Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу: постанова Правління Національного банку України 19.05.2020 № 65. *Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-20#Text>
57. Про затвердження Положення про порядок регулювання діяльності банківських груп: постанова Правління Національного банку України 20.06.2012 № 254. *Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1178-12#Text>
58. Бутинець Ф.Ф. Теорія бухгалтерського обліку / за ред. М. П. Возіянова. Житомир: ПП «Рута», 2000. 654 с.
59. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський облік /за ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. Житомир: ЖІТІ, 2000. 453 с.
60. О.Н. Горбунова, Е.Ю. Грачева. Фінансове право: підручник /за ред. Е.Ю. Грачева, Г. П. Толстопятенко. Київ.: Істина, 2014. 536 с.
61. Губіна І. Платіжні картки: розкіш чи засіб платежу. Збірник систематизованого законодавства. Київ: 2004. С. 204-216
62. Карасьова М.В. Історія фінансів. /за ред. М.В. Карасьова Київ.: Юрінком Інтер, 2008. 241 с.
63. Цивільний кодекс України: кодекс України від 16.01.2003 №435- IV. *Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
64. Асоціація українських банків. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1178-12#Text>
65. Незалежна асоціація банків України. URL: <https://nabu.ua/ru.html>